

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

**Prevence rizikového chování na středních odborných
školách**

Bakalářská práce

Autor: Ing. Jana Frýdlová

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D

2020

Zadávací list

Zadávací list

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Prevence rizikového chování na středních odborných školách vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V ..... dne .....

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce PhDr. Jitce Jirsákové, Ph.D za její ochotu, trpělivost a osobní přístup v průběhu zpracování práce. Dále za poskytnutí odborného vedení a cenné rady, díky kterým jsem mohla tuto práci dokončit a zkompletovat.

Abstrakt

Bakalářská práce byla zaměřena na rizikové chování, konkrétně šikany, u žáků na středních odborných školách a učilištích. Cílem bylo zmapovat povědomí žáků o problému šikany a v oblasti prevence šikany navrhnout doporučení pro školní metodiky prevence. V teoretické části byla použita základní terminologie, co je to rizikové chování, prevence, adolescence. Dále bylo podrobněji popisováno, co je šikana, jaké jsou její projevy a jak ji rozpoznat, statistika výskytu v zahraničí i v České republice a jaké jsou možnosti její prevence. V praktické části práce bylo provedeno kvantitativní šetření. Byl vytvořen anonymní dotazník v internetové aplikaci SURVIO, který obsahoval 18 otázek a poté byl rozeslán na čtyři konkrétní střední odborné školy a učiliště ve Středočeském kraji a v Praze. Vyplnění se zúčastnilo 224 respondentů z těchto vybraných škol. Žáci znali školního psychologa, výchovného poradce a metodika prevence, ale většina už neznala jeho náplň práce. 133 žáků mělo důvěru v učitele a svěřilo by se mu se svým problémem. Minimum žáků bylo schopno určit jiný projev šikany než ten, že spolužák opakovaně požaduje kapesné od svého spolužáka. V závěru práce byla navržena doporučení pro prevenci šikany pro školní metodiky prevence na středních odborných školách.

Klíčová slova

Rizikové chování, prevence, střední odborná škola, učiliště, šikana

Abstract

This Bachelor thesis was focused on problematic behaviour of students attending secondary technical schools or secondary vocational schools, bullying specifically. The aim of the thesis was to map student's awareness of bullying problem and also in the field of bullying prevention to make some recommendations to school methodology prevention. Explanation of basic terminology, such as problematic behaviour, prevention, adolescence was stated in the theoretical part. Furthermore, the definition of bullying was described in more details, explaining what it is, how to address it and how to recognize it. Statistics of occurrence of bullying abroad and in The Czech Republic and what are the possibilities of prevention are also included in this part.

Quantitative survey was done in the practical part. Anonymous questionnaire was created in the internet application SURVIO, which contained 18 questions and which was sent to four specific Secondary technical schools and Secondary vocational schools in Central Bohemian region and in Prague. 224 participants from these selected schools filled the questionnaire. Students knew about school psychologist, educational consultant and school methodist of prevention but most of them did not know the concepts of their jobs. 133 students trusted their teacher and would confide in him/her with their problems. Only minority of students were able identify other types of bullying, apart from the situation, when one schoolmate is asking repeatedly for money from another schoolmate. The last part of the thesis contains recommendations for prevention of bullying, intended for school methodists of prevention, working at secondary technical schools.

Keywords

Problematic behaviour, prevention, secondary technical school, secondary vocational school, bullying

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1 Cíl a metodika	11
2 Základní terminologie	12
2.1 Adolescence	12
2.2 Prevence	13
2.3 Rizikové chování.....	14
3 Šikana	17
3.1 Projevy šikany	18
3.2 Rozpoznání šikany	19
3.3 Šikana v České republice	20
3.4 Šikana v zahraničí	21
3.5 Prevence šikany v zahraničí	21
3.6 Prevence šikany ve škole	22
3.6.1 Primární prevence	24
3.6.2 Metodický pokyn	24
3.7 Konference a programy	26
3.8 Kde hledat pomoc	26
PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 Charakteristika regionu	29
4.1 Metodika	29
4.2 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření	30
4.3 Vyhodnocení výzkumných otázek	44
4.4 Vlastní doporučení	46

ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	51
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Lidé, napříč světem, jsou neustále ovlivňováni nežádoucím rizikovým chováním. Neexistuje hranice věku, která by definovala jejich výskyt.

Pokroková doba, která s sebou přinesla rozmach internetové sítě, snadnou dostupnost informací a velice propracované mobilní telefony, které mají již některé děti v první třídě, bohužel také přinesla nové možnosti rizikového chování např. kyberšikany, vyskytující se hlavně mezi žáky základních a středních škol. I když se jedná o velice závažný problém, kde jsou pod rouškou anonymity umístovány na sociální sítě např, ponižující videa oběti kyberšikany, stále první místo zaujímá šikana jako taková.

Bakalářská práce se v teoretické části zabývá obecnými pojmy, jako je rizikové chování, adolescence, prevence. Důraz je poté kladen přímo na šikanu, kde je popsána definice šikany, jaké jsou její projevy, jaké jsou možnosti její prevence. Jedním z klíčových bodů je - být všímavý vůči svému okolí a nebát se v případě potřeby podat pomocnou ruku. Škola by měla mít ve svém školním řádu zahrnutý i preventivní program proti šikaně.

Praktická část je zaměřena na dotazníkové šetření ve čtyřech vybraných odborných školách a učilištích v Praze a ve Středočeském kraji o povědomí žáků v oblasti prevence. Samotní žáci mají s rozmachem internetu snadno dostupné informace. Znají metodika prevence, ale většina už nezná jeho náplň práce. Za šikanu označují opakované ubližování nebo vydírání spolužáka, ale již jen malé procento dokáže také označit rodiče, kteří si kompenzují nedostatek času na dítě kupováním dárků, za šikanu. Z výsledků a výstupů z dotazníku bylo vytvořeno doporučení pro metodiky prevence v oblasti rizikového chování.

Šikanu zcela vymýtit nelze, ale lze minimalizovat její výskyt díky cílené osvětě. Šikana se nesmí stát ve společnosti tabu, právě naopak. Jedinou prevencí je informovanost a obecné povědomí o tom, co šikana vůbec je, jak ji včas rozpoznat a kde hledat v případě potřeby odbornou pomoc.

Bakalářskou práci na téma: Prevence rizikového chování na středních odborných školách jsem si vybrala proto, abych rozšířila povědomí o postupech a prevenci rizikového chování na školách.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Cílem bakalářské práce je zmapovat povědomí žáků o problematice šikany, včetně prevence a možností rozpoznání šikany. A následně vytvořit návrh doporučení v oblasti prevence šikany pro metodiky prevence na středních odborných školách a učilištích.

V teoretické části práce bude provedena rešerše z odborné literatury. Budou definovány základní pojmy, jako rizikové chování, prevence a šikana. V praktické části práce bude provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi žáky středních odborných škol a učilišť ve Středočeském kraji a Praze. Na jeho základě bude vytvořen návrh doporučení v oblasti prevence šikany pro metodiky prevence středních škol a učilišť.

2 Základní terminologie

2.1 Adolescence

Macek (2003, s. 28 – 35) spojuje začátek adolescence s pubertou, kde ale nelze chápat biologickou změnu pouze jako pohlavní dospívání. Součástí je i sebeuvědomování a sebehodnocení, kde reakce od svých vrstevníků představuje pro adolescenta důležitou zpětnou vazbu.

Macek (2003, s. 28 – 35) rozděluje adolescenci na tři období:

- **Časná adolescence** – období od deseti (jedenácti) do třinácti let, kde jsou nejdominantnější pubertální změny. Z biologických a fyzických změn dochází k nastartování pohlavního dozrávání, někteří ho v tomto období dokončí (schopnost reprodukce). Za psychické a sociální změny lze např. považovat zájem o vrstevníky opačného pohlaví a kognitivní změny. Charakteristické je ale pro toto období pubertální změna.
- **Střední adolescence** – od 14 do 16 let věku. Jedná se o období úvah a hodnocení. Adolescenti se snaží od svého okolí odlišovat, jinak se oblékají, zajímají se o specifickou hudbu aj. Jedná se o specifický životní styl, tzv. kulturu mládeže. Z psychologického hlediska se jedná o hledání osobní identity, jedná se tedy o změny, které způsobují adolescenti sami.
- **Pozdní adolescence** – od 17 do 20 let. Jedná se o fázi, která směřuje k dospělosti. V tomto období většina ukončuje své vzdělávání a snaží se nalézt uplatnění na pracovním trhu. Ze sociálního hlediska, adolescent posiluje svoji identitu, má snahu někam patřit, podílet se na něčem a sdílet něco s druhými. Zároveň uvažuje o budoucích cílech a plánech, zahrnujících vztah k profesi, tak i o oblasti partnerských vztahů. Toto období ovlivňuje např. rozhodnutí pro vysokoškolská studia, ekonomické osamostatnění, vstup do manželství, rodičovství, nebo zůstávání s rodiči pod jednou střechou.

Labusová (2014) nazývá životní etapu mezi patnáctým a zhruba dvacátým rokem života adolescencí. V tomto období dochází k tělesně psychologickému a sociálnímu dozrávání, kdy mladý člověk vstupuje do dospělosti. Nelze přesně určit horní hranici ukončení adolescentního věku, jelikož mladí lidé nedosahují jednotlivých částí

dospělosti najednou. Je nutné uvědomit si, že v naší rozvinuté společnosti žije mnoho dětí, které nevyrostají v optimálních podmínkách. Jedná se např. o rodiče nemající čas na své děti, výchovu, která nevymezuje hranice, děti, které nezískají potřebnou psychickou odolnost ani odpovědnost v důsledku protektivního rodičovství, celodennímu sledování televize a počítače vedoucí k úbytku pohybu v přírodě a katastrofálnímu stravování s absencí zdravých, doma připravených pokrmů, a závislost dětí na potravinách typu fastfood a přeslazených nápojích.

Dolejš a Orel (2017, s. 25 – 26) považují za jeden z hlavních rizikových rysů impulzivitu, která je relativně stálou charakteristikou adolescenta. Tito impulzivní jedinci reagují nedomyšleně a neplánovaně při aktivitách, které jsou pro ně a jeho okolí rizikové. Jedná se např. o krádeže, vandalismus, ale také užívání drog.

2.2 Prevence

Herzog (2009, s. 37) Primární prevencí lze předcházet rizikovému chování. V případě výskytu lze díky této prevenci proti němu zakročit a vytvořit následnou intervenci. Sekundární prevenci lze využít u aktuálních situací, které zahrnují prvky násilí a konfliktu. Terciální prevence zahrnuje opatření, která vedou k řešení násilných činů. Prevence musí být přítomna na všech úrovních vzniku rizikového chování: na individuální úrovni, na rovině vztahů a v kolektivu společnosti.

Šůchová (2019) uvádí následující dělení primární prevence:

- **Nespecifická primární prevence** – týkající se aktivit, bez přímé souvislosti s rizikovým chováním a aktivit, které riziko vzniku a rozvoje snižují. Jedná se o lepší využití volného času jako např. sportovní, zájmové a volnočasové aktivity.
- **Specifická primární prevence** – zahrnující aktivity a programy úzce zaměřené na konkrétní formu rizikového chování. Jedná se převážně o děti a mladé lidi, pro které nebudou z nějakého důvodu dostupné. Vyžadují specifické podpůrné programy, umožňující vyrovnat se se svým hendikepem a zabránění jejich vyčlenění z běžné společnosti. Lze ji dělit ještě na:
  - **Všeobecná primární prevence** – určená pro běžnou populaci dětí a mládeže. Je zohledněno věkové složení, případně dle sociálních nebo

jiných faktorů. Jedná se o tematické programy pro větší počet osob s cílem zamezit či oddálit užívání návykových látek.

- **Selektivní primární prevence** – zaměřená pro osoby, které mají zvýšené riziko pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování. Tyto osoby lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních faktorů, dle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště či úrovně sociálního znevýhodnění. Jsou vytvořeny pro ně různé sociálně-psychologické skupinové programy, které posilují sociální dovednosti, komunikaci, vztahy aj.
- **Indikovaná primární prevence** – zaměřená na jedince, kteří jsou již vystaveni nebo u kterých se vyskytly projevy rizikového chování. Je zapotřebí zachytit problém co nejdříve, správně posoudit a vyhodnotit potřebnost specifických intervencí. Na základě tohoto zahájit intervenci.

2.3 Rizikové chování

Průcha, Walterová, Mareš (2009, s. 247) zmiňují, že z pedagogického pohledu je rizikové chování hlavně u populační skupiny, a to zejména u dospívajících. Byl vytvořen preventivní program pro medicínskou kategorii dorost, kterou stanovila světová zdravotnická organizace. Rozdělila ji na tři nejčastější rizikové typy chování:

1. Návykové látky a jejich zneužívání (nikotin, alkohol, drogy)
2. Reprodukční oblast (předčasný sex – střídání partnerů, pohlavní nemoci, otěhotnění)
3. Psychosociální chování (poruchy chování, agresivita, kriminalita, deprese, sebevraždy)

Průcha, Walterová, Mareš (2009, s. 248) dále uvádějí pojem rizikovní žáci, jako ti, kteří mají špatný prospěch a zároveň negativní vztah ke škole. Patří k nim také žáci, kteří mají nevyhovující rodinné zázemí. U těchto žáků je zvýšená pravděpodobnost nedokončení školy nebo nezískání dostatečného vzdělání pro uplatnění na trhu práce.

Rizikové chování mládeže dle Novotného a Okrajeka (2012, s. 10-11) je široká paleta negativní projevů v životě. Jelikož řada autorů prezentuje mírně odlišné přehledy,

co je rizikové chování, Novotný a Okrajek (2012, s. 10-11) definovali toto chování do třech základních oblastí a jejich jednotlivých projevů:

1. Užívání návykových látek, tzv. návykové chování. Jedná se o kouření, užívání alkoholu, zneužívání nelegálních a virtuálních drog a gamblerství.
2. Různé negativní projevy v psychosociální oblasti. Sem lze zařadit např. poruchy chování, agresivitu, delikvenci, kriminální chování, sebepoškozování, sebevražedné chování, záškoláctví, vandalismus, šikanu, xenofobii, rasismus, antisemitismus a další typy intolerance.
3. Porucha reprodukčního zdraví. Jedná se o ohrožení biologického zdraví dospívajících a také zahrnuje nebezpečí pro společnost v souvislostech ekonomických a sociálních. Jedná se o sexuální život (brzký začátek sexuálního života, promiskuita, nedostatečná ochrana při sexu). V důsledku toho je možné nést důsledky s vyšším výskytem pohlavně přenosných chorob, nechtěné těhotenství, HIV/AIDS.

Miovský (2012, s. 161 – 162) vysvětluje pojem rizikové chování jako rozmanité formy chování, zahrnující negativní dopady na zdraví, ohrožování okolí, sociální nebo psychologické fungování jedince. Do těchto forem se řadí agresivní a delikventní chování, rizikové zdravotní návyky, rizikové sexuální chování, hráčství, rizikové sportovní aktivity, chování ke společným institucím. U jedince se často vyskytují jednotlivé formy rizikového chování současně. Jedná se o tzv. syndrom rizikového chování. Mezi formy rizikového chování lze zařadit:

- Rizikové zdravotní návyky zahrnující nedostatečnou nebo nadměrnou pohybovou aktivitu, nezdravé stravovací návyky, kouření, pití alkoholu, užívání drog.
- Sexuální chování spojené s nechráněným pohlavním stykem a s rizikovými partnery, předčasné zahájení pohlavního života, mateřství a rodičovství.
- Interpersonální agresivní chování vyznačující se násilným chováním, týráním, šikanou, rasovou nesnášenlivostí a diskriminací některých skupin.
- Delikventní chování – krádeže, vandalismus, sprejerství.
- Hráčství – gambling.

- Rizikové chování vůči společenským institucím. Sem patří např. záškoláctví, předčasné ukončení vzdělávání, problémové chování ve škole.
- Rizikové sportovní aktivity – adrenalinové a extrémní sporty.

MŠMT (2010, s. 1 – 3) popisuje rizikové chování jako fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, vraždy, krádeže apod), ke kterým je zapotřebí směřovat opatření primární prevence. Pedagogové ve školním prostředí proti rizikovému chování zauímají primární preventivní opatření, jehož cílem je minimalizace projevů i rizik takového chování. Na základě toho jsou schopni diagnostikovat a následně přijmout efektivní opatření. Rizikové projevy v chování žáků dělí na:

- *„Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie.*
- *Záškoláctví.*
- *Závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gangling.*
- *Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů.*
- *Spektrum poruch příjmu potravy.*
- *Negativní působení sekt.*
- *Sexuální rizikové chování.“*

3 Šikana

Spalková (2007, s. 3) definuje šikanu jako „komplexní problém vlastního sebepojetí a z něho vyplývajících mezilidských vztahů. Nepřirozené vztahy, zejména neúplné a nefunkční rodiny, způsobují převážnou většinu současných problémů. Šikana je jen jedním z nich, i když je to problém s dalekosáhlými následky pro všechny.“

Šikana je také charakterizována jako agresivní chování, které zahrnuje nežádoucí a nechtěné činy, které se v průběhu určitého času opakují. Frekvence šikany se měří různými způsoby. Aby byl student považován za oběť šikany, mělo by k agresí dojít alespoň jednou nebo dvakrát měsíčně, případně i vícekrát. UNESCO (2019, s. 14).

„Šikana – jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresí a manipulaci.“ Martínek (2009, s. 109).

Druhy šikany dle UNESCO (2019, s. 14).

A) Fyzické šikanování

Zahrnuje opakovanou agresí, jako je zasažení, kopnutí, tlačení, strčení nebo zamčení někde uvnitř, odcizení věcí, odebrání nebo zničení osobních věcí nebo nucení vykonávat určité věci.

B) Psychologické šikanování

Zahrnuje slovní zneužívání a sociální vyloučení. Oběti jsou označováni jiným jménem, jsou popichováni nepříjemným způsobem. Záměrně jsou vynecháváni nebo vyloučeni z činností, nebo jsou úplně ignorováni. Často jsou cílem lží nebo ošklivých fám.

C) Sexuální šikana

Se týká sexuálních vtipů, komentářů nebo gest.

D) Kyberšikana zahrnuje šikanování prostřednictvím zpráv, tj. někdo bez povolení zveřejňuje online nelichotivé nebo nevhodné obrázky studenta, zachází s nimi špatně.

E) Fyzické násilí

Nevztahuje se konkrétně na násilí ve škole nebo mezi vrstevníky. Může k němu dojít i mezi studentem a rodičem jiného dospělého člena rodiny, bratrem nebo sestrou, přítelem nebo přítelkyní, na rande, někým známým...

Čáp (2011, s. 15) zdůrazňuje potřebu porozumění vztahů mezi spolužáky. Samotný agresor může být obětí manipulací někoho v pozadí. U někoho je podezření, ale nelze mu nic dokázat a při činu vidíme jen někoho. Někdo je schopen nenápadnou formou ovlivňovat dění takovým způsobem, že za něj někdo jiný plní jeho vůli. Jsou pak nazýváni agresory, ale přitom oni sami se vnímají jako oběti.

3.1 Projevy šikany

Minimalizace šikany (2020) rozlišuje vnější projevy šikanování do třech částí:

1. Přímá a nepřímá
2. Fyzická a verbální
3. Aktivní a pasivní

Tabulka 1: Druh šikany a její projevy

Druhy a formy šikanování	Příklady projevů šikany
Fyzické – aktivní – přímé	Útočníci oběť kopou, škrtní, bijí, věší...
Fyzické – aktivní – nepřímé	„Kápo“ pošle „nohsledy“, aby oběť zbili, okradli, aby zničili či schovali její věci
Fyzické – pasivní – přímé	Agresor například nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzicky jí brání v dosahování jejích cílů.)
Fyzické – pasivní – nepřímé	Agresor například odmítne oběť na její žádost pustit ze třídy na záchod. (Odmítne splnit její oprávněné požadavky.)
Verbální – aktivní – přímé	Nadává oběti, uráží ji, ponižuje a zesměšňuje.
Verbální – aktivní – nepřímé	Rozšiřuje o oběti pomluvy nebo svou agresi vůči ní vyjadřuje v kresbách, posměšných verších apod. (jde o tzv. symbolickou agresi).
Verbální – pasivní – přímé	Neodpovídá oběti na pozdrav či na otázky, ignoruje ji apod.
Verbální – pasivní – nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co způsobili její trýznitelé.

Zdroj: Vágnerová, Bajerová, 2009, s. 75

Vágnerová a Bajerová (2009, s. 11 – 12) si představují, jako mnoho dospělých a dětí, šikanu jako jednu z forem fyzického násilí. Z tohoto důvodu jsou podceňovány a bagatelizovány prvotní projevy psychického násilí např. kdy šikanovanému

je nadáváno, je zesměšňován. Pokud se budou počáteční projevy šikany přehlížet, jejich intenzita se později bude stupňovat.

Janošová, Kollerová, Zábrodská (2014, s. 370) jsou i méně nápadné formy šikany než jen fyzické násilí a to např. nepřímá šikana. Jedná se o tzv. skrytou šikanu, kde je k dosažení cíle využívána třetí strana. Sem lze zařadit např. navádění druhých k agresivnímu jednání. Pomluvy, ignorace, vyčleňování je projevem psychické a vztahové šikany. Sociální šikana zahrnuje odmítnutí jedince skupinou, která se projevuje např. nepřímým sdělením posměšných poznámek, vyzrazením tajemství, ponižujících gest.

3.2 Rozpoznání šikany

Vágnerová a Bajerová (2009, s. 17 – 18) popisují příznaky rozpoznání šikany u dítěte. Je důležité, aby samotný rodič byl vnímavý ke svému dítěti, sledoval změny v jeho chování, které by mohly být signálem, že prožívá šikanu. Týká se to především těchto projevů:

- Kamarádi ani spolužáci dané dítě nenavštěvují.
- Je bez kamaráda, s kterým by trávil volný čas.
- Není zván na návštěvy, společné výlety apod. od jiných dětí.
- Nechce chodit do školy, i když tam dříve rádo chodilo, odkládá ranní odchod z domova, vyzařuje z něj strach.
- Ztrácí chuť k jídlu.
- Ze školy chodí nejkratší cestou, nebo je často střídá, žádá o odvoz autem.
- Je hladové po příchodu ze školy (agresoři mu berou peníze nebo svačinu).
- V noci křičí ze spaní, spí neklidným spánkem nebo usíná s pláčem.
- Nesoustředí se na učení a ztrácí o ně zájem.
- Doma bývá apatické, smutné, projevují se u něj výkyvy nálad, možnost přemýšlení o sebevraždě.
- Nechce se svěřit se svým problémem.
- Nevěrohodné důvody pro opakované žádosti o peníze na svačinu, či jejich krádež.
- Často ztrácí osobní věci.

- Projevuje zlobu vůči rodičům, je agresivní k sourozencům nebo k jiným dětem.
- Odvrací povinnost jít do školy z důvodu stěžování si na bolest hlavy nebo břicha, případně zvrací.
- Simulace či očividné přehánění zdravotních potíží.
- Bývá často doma, než mělo dříve ve zvyku.

3.3 Šikana v České republice

Ve výsledcích z výroční zprávy České školní inspekce za školní rok 2017/2018 Zatloukal et. al (2018, s. 120 – 121) zjistili, že je největším a nejčastějším projevem rizikového chování žáků středních škol záškoláctví a kouření. Fyzická agrese vůči učitelům patřila k nejmenším případům. Významný podíl tvoří verbální agrese vůči učitelům, užívání návykových látek, vandalismus a poškozování majetku, násilí a ublížení na zdraví, kyberšikana a šikana. U těchto projevů nedošlo k výrazným změnám, případy rizikového chování se pohybují dlouhodobě v meziročním srovnání kolem stabilních hodnot. Identifikované případy řešené ředitelem / vedením školy byla šikana v letech 2013 – 2014 na 36,8 %, 2014 – 2015 klesla na 31,1 %, v roce 2015 – 2016 stoupla až na 39 % a v roce 2016 – 2017 klesla pod hranici 30 % na 27,1 %. Viz. tabulka 2.

Tabulka 2: Meziroční srovnání identifikovaných případů rizikového chování žáků (v %)

Rizikové chování žáků	Identifikované případy řešené ředitelem / vedením školy – podíl škol (v %)			
	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017
Šikana	36,8	31,1	39,0	27,1
Kyberšikana	22,0	22,3	24,4	26,2
Verbální agrese vůči učitelům	41,0	33,7	38,0	31,3
Fyzická agrese vůči učitelům	5,6	3,6	5,6	2,3
Agrese, násilí, ublížení na zdraví	21,5	22,3	24,9	21,0
Užívání návykových látek	32,0	30,6	35,2	33,2
Kouření	59,6	46,6	49,3	44,4
Poškozování majetku, vandalismus	44,0	35,2	38,5	29,9
Krádeže	38,9	28,5	31,9	23,4
Záškoláctví	73,5	62,2	67,1	66,4
Jiné	24,5	10,9	14,6	15,0

Zdroj: Zatloukal et. al., 2018, s. 121

3.4 Šikana v zahraničí

Téměř jeden ze tří studentů (32 %) byl za poslední měsíc šikanován svými vrstevníky ve škole. Ve všech oblastech kromě Evropy a Severní Ameriky je nejčastější fyzické šikanování. Druhým nejčastějším typem šikanování je sexuální šikana. V Evropě a v Severní Americe je nejčastější psychická šikana. Více než jeden ze tří studentů (36 %) byl zapletený do fyzické rvačky s jiným studentem a téměř jeden ze tří (32,4 %) byl v minulém roce napaden. UNESCO (2019, s. 7.)

3.5 Prevence šikany v zahraničí

Na základě případových studií šesti zemí, které uspěly ve snižování školního násilí šikany: Svazijsko, Itálie, Jamajka, Libanon, Korejská republika a Uruguay a dvou zemí, které byly schopny udržet si nízkou úroveň, Nizozemsko a Švédsko. Existuje řada faktorů, které přispívají k účinným národním reakcím. (UNESCO, 2019, s. 9):

- Politické vedení a závazek na vysoké úrovni spolu s pevným právním a politickým rámcem, který se zabývá násilím na dětech a násilím na školách a šikanováním. Mnoho úspěšných zemí také klade důraz na vnitrostátních politikách k podpoře bezpečného studijního prostředí a pozitivního klimatu ve škole, ve třídě a oblast práv dítěte a k posílení jeho postavení.
- Spolupráce a partnerství. Na vnitrostátní úrovni zahrnující partnerství mezi ministerstvem školství a dalšími ministerstvy, organizacemi občanské společnosti, akademickými institucemi, profesními sdruženími a médii. Na úrovni školy zahrnuje partnerství všech zúčastněných stran ve školní komunitě včetně ředitelů, učitelů, ostatních zaměstnanců, rodičů a studentů, místních orgánů a odborníků v jiných skupin. Zapojení všech studentů, včetně účastníků a používání vzájemných přístupů byly klíčovým faktorem v zemích, které dosáhly největšího pokroku.
- Přístupy založené na důkazech, vycházejících z přesných a komplexních údajů a plánovaného hodnocení stávajících programů. Zásadní jsou také účinné systémy pro rutinní hlášení, sledování násilí a šikany ve školách a důsledné hodnocení účinku programů a intervencí.

- Školení a podpora učitelů, péče a podpora postižených studentů. Školení v úspěšných zemích se zaměřilo na rozvoj dovedností pro prevenci a reakci na školní násilí a šikanu a také na používání pozitivních přístupů k řízení tříd.

3.6 Prevence šikany ve škole

Říčan (2010, s. 16) zmiňuje proměnu společnosti, kdy před pětadvaceti lety i dříve, žáci, kteří chodili do školy, šikanu většinou z vlastní zkušenosti neznali. K jejímu výskytu docházelo např. ubližováním bezbranných a jejich vykořisťováním různými způsoby. Pedagogové ani psychologové ji soustavně nezkoumali, ale ve škole jí bylo podstatně méně než dnes.

Kolář (2011, s. 267 - 268) označil jako časový milník rok 1995. V tomto roce bylo několik regionálních výzkumů, které ukázaly na alarmující výskyt šikany na našich školách. Začaly být publikovány knihy týkající se šikany jako např. Agresivita a šikana mezi dětmi a Skrytý svět šikanování ve školách od profesora Pavla Říčana, Čelíme šikanování od Jean Parryové a Gillian Carringtonové.

Martínek (2009, s. 109) upozorňuje na demokratické principy ve výchově, ke kterým by měla směřovat současná škola. Měla by vést žáky ke komunikaci a respektu. Přesto se objevuje u dětí a mládeže jeden z nejvýraznějších sociálně rizikových jevů, šikanující chování.

Říčan (2010, s. 16 - 17) si myslí, že úpadek školní kázně a autority učitelů pravděpodobně souvisí s narůstající šikanou. Problém je i u některých rodičů, kterým nevádí, že jejich dítě ve škole ubližuje druhým. Další z příčin, proč je šikana a další formy agrese a násilí ve škole rozšířena, je např. oslabený vliv rodiny, nadměrná feminizace učitelstva, mezery a úroveň vzdělání pedagogů, nedostatek etické výchovy ve školách, počítačové hry, které mají brutální obsah, neustálá prezentace násilí v médiích, kdy je často viník nepotrestán, celková nedůvěra veřejnosti k vládě a k celému politickému systému včetně zákonodárců, policie a soudců.

„Dítě, které dokáže správně komunikovat, řešit konflikty, bránit se manipulaci apod. je statisticky méně ohroženo rozvojem drogové závislosti, ale i sociálně patologickými jevy.“ Šanderová, Kozmová (2009).

Vytvoření zdravého (pozitivní, přátelské) klima ve školách se zaměřením na prevenci nevhodného chování, agresivity a šikany. Prevence nemůže správně fungovat na školách, pokud není funkční komunikace mezi pedagogy, vedením a zřizovateli škol. Holíková (2019).

Pohořelý (2016, s. 3 – 4) sepsal několik prevencí k předcházení šikany a k vytváření bezpečného prostředí, kde je zapotřebí zapojení celé školy. Hlavní zodpovědnost za tyto činnosti nese ředitel školy. Konkrétní odpovědnost k prevenci a k řešení šikany, vedení školy vymezí přesnou odpovědnost třídním učitelům, pedagogům, ostatním zaměstnancům školy, žákům, rodičům ale i školnímu poradenskému pracovišti, adekvátně k jejich rolím a možnostem.

Pohořelý (2016, s. 3 – 4) škola nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla ve školním řádu, která se budou vztahovat k projevům šikany. Bude jasné a srozumitelné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno v případě výskytu. Budou nastaveny důsledky při porušení pravidel u žáků. Je nutné, aby se uměla rozlišovat závažnost porušení. Jsou nastavena třídní pravidla, u kterých je vhodné, aby se na nich podíleli sami žáci společně s pedagogem. Tyto pravidla ale nenahrazují ani nezdvoují školní řád. Škola má nastavený funkční systém vzájemné komunikace mezi pedagogy o signálech výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech, kdy je pedagog včas informován o tom, jaká je v jeho třídě atmosféra.

Pohořelý (2016, s. 3 – 4) je zapotřebí, aby škola zajistila informovanost pro všechny své členy o tom, co je a není šikanování a jakým způsobem se mají zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo samotný pedagog ohrožován agresory a kam se v případě výskytu šikany mohou obrátit o pomoc.

V Preventivním programu školy, někdy také nazýván minimální preventivní program, je popsána specifická primární prevence rizikového chování (včetně šikany), kterou škola kontinuálně realizuje. Školní program proti šikanování je jeho součástí. V podobě dalšího vzdělávání, škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů. To zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením, zpravidla se jedná o školního metodika prevence, a třídních učitelů.

3.6.1 Primární prevence

Bártík a Miovský (2010, s. 13 – 28) popisuje primární prevenci rizikového chování jako soubor různých přístupů a intervencí, které jsou součástí v různých rezortních koncepcích a uvádí se v preventivních programech. Do dnešní doby není přesně popsána hranice, co se považuje za tzv. školskou prevenci, zdravotnickou prevenci a prevenci kriminality. Tyto tři prevence se často překrývají či vzájemně doplňují. Je důležité uvědomit si, že primární prevence rizikového chování má mezioborovou povahu a je pro ni charakteristická mezisektorovost, kde jsou jednotlivé přístupy a programy koncepčně rozvíjeny. Jedná se obvykle o školské, zdravotnické, sociální, linie ministerstva vnitra, případně též dopravy a spravedlnosti.

Jsou kladeny základní požadavky na programy primární prevence rizikového chování. Jedná se o takové aktivity a programy, které se zaměřují na některou z konkrétních forem rizikového chování. Cílem primární prevence tedy je, aby se co nejvíce předcházela a zároveň redukovala rizika spojená s konkrétními projevy rizikového chování. Např. zamezením a vymýcením výraznějšího projevu rizikového chování u co nejvyššího počtu osob.

3.6.2 Metodický pokyn

Pohořelý (2016, s. 1) zmiňuje potřebu pomoci školám a školským zařízením s výskytem šikany, jejich možnostem, jak ji předcházet a jak na ni efektivně reagovat, pokud k jejímu výskytu dojde, to je cílem metodického pokynu.

Metodický pokyn (2013 – 2020) MŠMT uvádí, že jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu vzdělávacích a souvisejících aktivit. Zároveň je třeba vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a předcházet vzniku rizikového chování. Proto se každý pedagogický pracovník snaží předcházet šikanování mezi žáky a v případě projevů nebo výskytu neprodleně řeší a poskytuje oběti okamžitou pomoc. Při výskytu šikany má škola ohlašovací povinnost. Jedná se o tyto případy:

- Pokud dojde v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR.

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, škola tuto skutečnost musí oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.
- Orgánu sociálně právní ochrany dětí škola nahlašuje skutečnosti, které nasvědčují tomu, že je dítě v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje samo.
- Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme žádné opatření, se vyskytuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu.

MŠMT (2013 – 2020) zodpovídá především za následující činnosti:

- *„Koncepti, obsah a koordinaci v oblasti specifické primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.*
- *Zpracovává metodických, koncepčních a dalších materiál souvisejících s problematikou specifické primární prevence rizikového chování.*
- *Přípravu materiálů legislativní povahy předmětné problematiky.*
- *Průběžné plnění úkolů vyplývajících z vládních usnesení, strategií a koncepcí a z nich vyplývajících akčních plánů jednotlivých resortů.*
- *Spolupráci, koordinace a organizaci pracovních setkání s krajskými školními koordinátory prevence, metodiky prevence v PPP a pracovníky SVP působícími v oblasti primární prevence rizikového chování.*
- *Certifikace odborné způsobilosti programů primární prevence rizikového chování/činnost Výboru pro udělování certifikací.*
- *Řízení dalších pracovních skupin a poradních orgánů v rámci resortu.*
- *Participaci na pracovních skupinách a poradních výborech resortů a ostatních subjektů.*
- *Na základě analýz a realizovaných evaluací přijímání opatření k efektivní primární prevenci.*
- *Administraci, kontrolu a vyhodnocování programů ESF v oblasti působnosti. “*

3.7 Konference a programy

Šikana: malá konference o velkém problému byl název pro konferenci tematicky věnovanou šikaně, kterou pořádala 12.11.2019 Univerzita Karlova, Nadační fond STOP šikaně a pražská pobočka České pedagogické společnosti. Na této konferenci se sešlo mnoho osobností akademické scény, kteří se dlouhodobě věnují šikaně jak výzkumně, tak i v praxi. Cílem konference bylo představení nových počinů v oblasti prevence školního šikanování, informace o novinkách ve výzkumu, zároveň byla snaha posílit odbornou debatu o mediálním obrazu školního šikanování a nabídnout konkrétní pomoc při řešení praktických otázek prevence a intervence v podmínkách základních a středních škol.

Minimalizace šikany (2015) „*Minimalizace šikany je komplexní program, který pomáhá školám významně snížit četnost i závažnost projevů šikanování mezi dětmi.*“ Na jejich webových stránkách je nespočet informací o problému šikany. Zprostředkovává vzdělávací akce pro školy, vydává publikace např. Spolupráce školy s policií a orgány sociálně-právní ochrany dětí při řešení školní šikany, Bezpečné klima, Kyberšikana a její prevence, Pilotní projekt Minimalizace šikany je dostupné ke stažení na jejich internetové stránce.

Kolář (2005) představuje Hradecký školní program proti šikanování za speciální, celoškolský program, který stojí na třinácti klíčových komponentách a který probíhal v rámci projektu Zdravá škola. Tomuto programu se též někdy říká Český školní program, který byl zaváděn v rámci projektu MŠMT v roce 2002. Za velmi krátkou dobu čtyř měsíců se podařilo snížit na experimentální škole výskyt přímého i nepřímého šikanování o 42,5 %.

3.8 Kde hledat pomoc

Stanzelová (2011, s. 24) popisuje, proč není odborníkem v oblasti rizikového chování většinou učitel. Jeho úkolem je vzdělávat děti, vytvářet pozitivní klima ve třídě, pečovat o danou třídu a také komunikovat s rodiči. Z jeho dalších pracovních úkolů jsou dozory, školní a mimoškolní akce, přípravy na vyučování a mnoho dalšího.

Stanzelová (2011, s. 24) uvádí tyto možnosti:

A) VE ŠKOLE

- Vedení školy – za odborné vyšetření šikany a udělení sankcí je zodpovědný ředitel školy. Ten také komunikuje s rodiči, popř. s policií a dalšími odborníky.
- Školní metodik prevence – je jmenován ředitelem školy. Koordinuje a realizuje preventivní aktivity ve škole včetně tvorby programu proti šikanování. Měl by znát základní postupy v prevenci a intervenci rizikového chování. Zúčastňuje se vyšetřování šikany společně s vedením školy, výchovným poradcem, s přispěním všech pedagogických pracovníků
- *„Výchovný poradce – Společně s ředitelem školy svolává výchovné komise. Spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou a podobně jako školní metodik prevence může kontaktovat řadu externích odborných pracovišť.“*
- Školní psycholog, speciální pedagog – pokud je škola zaměstnává nebo s nimi úzce spolupracuje, mohou se celého problému ujmout a vést vyšetřování

B) EXTERNÍ POMOCNÍCI

- Pedagogicko-psychologická poradna – poskytuje krizovou intervenci, provádí diagnostiku žáků škol s osobnostními a sociálně vztahovými problémy. Poskytuje poradenské konzultace a doporučení pedagogickým pracovníkům a také provádí diagnostiku sociálního klimatu třídy.
- Středisko výchovné péče – jeho pracovníci (psychologové, terapeuti, speciální pedagogové apod.) pomáhají při řešení šikany a poskytují i následnou terapeutickou individuální péči i intervenci přímo ve třídě a zároveň nabízí výchovné a poradenské služby. Také pracují s rodinou.
- Orgány sociálně právní ochrany dítěte (OSPOD) – jsou součástí obecních úřadů (resp. okresních úřadů) a svou činností se orientují

na dítě a rodinu. V případě mimořádně závažné až brutální šikany kontaktuje ředitel školy tento orgán, aby začal práci s rodinou agresora, a v případě potřeby zahájil řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

- Městská policie, Policie ČR – obě složky policie nabízejí programy v oblasti prevence rizikového chování. Je možná dohoda s městskou policií na monitorování okolí školy, jelikož šikana probíhá i v mimoškolním prostředí např. při cestě ze školy. Policie ČR se volá v případě výskytu pokročilé a brutální šikany, při které dochází k naplnění skutkové podstaty hned několika trestných činů, což spadá právě do kompetence vyšetřování policií. Škola by měla být v kontaktu s obvodním oddělením Policie ČR.
- *„Neziskové organizace – některá občanská sdružení nabízejí poměrně kvalitní programy primární prevence rizikového chování a programy včasné intervence, popř. připraví program na míru dle požadavků třídního učitele.“*

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část obsahuje informace o provedení dotazníkového šetření mezi žáky středních odborných škol a učilišť. Zpracovává jednotlivé otázky a doplňuje je o připomínky a postřehy žáků daných škol. V této části je uveden návrh a doporučení v oblasti šikany a rizikového chování pro školní metodiky prevence středních škol a učilišť.

4 Charakteristika regionu

Středočeský kraj je největším krajem České republiky. Území kraje se dělí na 12 okresů s 10 okresními městy. Mezi největší města v kraji patří Kladno, Mladá Boleslav, Příbram, Kolík a Kutná Hora. Jako jediný Středočeský kraj nemá své krajské město, krajský úřad sídlí v hlavním městě Praha.

Praha má rozlohu 496 km² s přibližným počtem 1,319 miliónu obyvatel. Od roku 1992 je historické jádro Prahy zapsáno do Seznamu světového kulturního a přírodního bohatství UNESCO. Titul Evropská metropole roku obdržela Praha v roce 2000 jako jedno z devíti měst, který uděluje Evropská unie.

4.1 Metodika

Průcha a Švaříček (2009, s. 99) udávají možnost použití dotazníku, jako nástroj pro kvantitativní výzkum. K dotazníku se váže anonymita, kde není vyplňováno jméno a zároveň nejsou zveřejněny žádné informace, které by vedly k identifikaci účastníků. Jedná se hlavně o ochranu zkoumaných a výzkumníka. Z tohoto důvodu byl zvolen ke sběru dat dotazník.

Byly stanoveny dvě výzkumné otázky bakalářské práce a to:

VO1: Mají žáci důvěru v zaměstnance školy a svěřili by se jim se svým problémem?

VO2: Jsou žáci schopni rozpoznat šikanu?

Byl vytvořen dotazník v internetové aplikaci SURVIO, který obsahoval 18 otázek. U každé otázky byla nabídka z předepsaných odpovědí. U některých otázek byla i jedna z možností odpověď napsat. Poslední otázka byla otevřená terminologie, a to v případě, pokud měli respondenti nějaké připomínky či postřehy. Jednalo

se o anonymní dotazník, kde daný respondent obdržel odkaz a po jeho rozkliknutí odpovídal na zadané otázky. Poté kliknutím na příslušnou kolonku vyplněný dotazník odeslal.

Před spuštěním byl proveden pilotní průzkum u 10 studentů druhého ročníku střední školy. U otázek č. 4, 5 a 6 odpovídali studenti konkrétními jmény, proto byly tyto otázky upraveny. Na dotazník odpovídali žáci prvního až čtvrtého ročníku z těchto škol: SOU a SŠ okres Benešov se zaměřením na zemědělství, SOU okres Rakovník se zaměřením na zemědělství, SOU a SŠ se zaměřením na práci se dřevem v Praze a SŠ ekonomie v Praze. Školská zařízení byla vybrána záměrně podle vazby autorky práce na členy pedagogického sboru nebo vedení školy, kteří toto dotazníkové šetření umožnili. Funkčnost dotazníku bylo období od 23.11.2019 – 15.1.2020. Po skončení vyplňování byly odpovědi přeneseny do Excelu, kde byly jednotlivé otázky zpracovány a převedeny do grafické podoby grafů. Dotazník je uveden v příloze 1. Cílem bylo zmapovat povědomí žáků o problematice šikany, její prevence a rozpoznání. Pro metodiky prevence byl vytvořen návrh doporučení v oblasti prevence šikany na středních odborných školách a učilištích.

4.2 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Celkový počet respondentů, kteří vyplnili dotazník, byl 224. Z toho bylo 113 žen a 111 mužů. Převažovali studenti maturitního oboru s počtem 152, oproti učňovskému oboru, z kterého vyplnilo dotazník pouze 72. Otázky z dotazníku v příloze 1.

Otázky 1 – 3 byly všeobecného charakteru a nebylo proto nutné dělat k nim názorné grafy. Nejvíce respondentů zahrnoval první ročník, a to s počtem 86. U druhého ročníku vyplnilo dotazník 65 studentů / studentek. Nejmenší účast byla u třetího ročníku, kde se účastnilo vyplnění dotazníku pouze 26 studujících. Čtvrtý ročník zahrnoval 47 respondentů.

Otázka č. 4: Máte ve škole metodika prevence? Kdo tuto funkci vykonává?

Na čtvrtou otázku, jestli mají ve škole metodika prevence a kdo danou funkci vykonává, nejvíce zahrnovala odpověď učitel / učitelka se 101 hlasy. Z dalších odpovědí byla zmíněná zástupkyně ředitelky a 25x respondenti uvedli vychovatelku. Přesto 71 žáků vůbec neví, jestli mají na škole metodika prevence. Dle autorky zde

nezáleží na tom, jestli funkci vykonává externí pracovník nebo přímo zaměstnanec školy. Jako nešťastné rozhodnutí vidí autorka pouze ve funkci metodika prevence vykonávají – li ji ředitel / ka či zástupce / kyně ředitele / ky. Vedení školy má velikou zodpovědnost za chod celé školy, zaměstnance a žáky, proto si autorka nemyslí, že jim zbývá ještě prostor pro přípravu např. poradenské, informační či metodické a koordinační činnosti. U metodika prevence je nejdůležitější, aby byl ve škole vidět, přesněji, aby byla vidět jeho práce např. v činnosti v oblasti prevence rizikového chování. Hlavní je, aby žáci byli dostatečně informováni, spolupracovali s ním např. při seznamování a stmelování žáků třídy, vytvářeli různé projekty s tematikou problémů, které zvolí sami žáci. Co bude žáky bavit, bude zajímavé a budou mít zážitky, povede k lepšímu zapamatování školního metodika prevence a možná díky tomu nemuselo až 71 respondentů tápat, jestli mají ve škole školního metodika prevence a kdo ho vykonává. (viz Graf č. 1)

Graf 1: Metodik prevence ve škole

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 5: Máte ve škole výchovného poradce? Kdo tuto funkci vykonává?

U páté otázky největší zastoupení má opět učitel / učitelka. Při volbě odpovědět jinou možností, kdo vykonává výchovného poradce, žáci uváděli nejčastěji zástupkyni školy. Pouze jeden napsal, že tuto funkci vykonává psycholog. Výchovný poradce spolupracuje-hlavně s učiteli. (viz Graf č. 2)

Graf 2: Výchovný poradce ve škole

Zdroj: vlastní zpracování

Jako velké negativum, kdy výchovného poradce vykonává učitel / ka, autorka vidí v možnosti vzájemné nesympatie, averzi, či ignoraci mezi jednotlivými učiteli. V důsledku tohoto vzájemného (jednostranného) chování může dojít např. k zamlčování, k neúplnému předávání informací, k bagatelizování problému či následnému svalování viny na druhého ze špatně odvedené práce. Autorka si myslí, že dobrou volbou je přímo ředitel / ka nebo zástupce / kyně, jelikož mají celkový rozhled a přehled o celé škole a díky tomu mohou lépe spolupracovat s učiteli. Opět ale záleží na jejich vytiženosti s chodem celé školy a časové možnosti věnovat se naplno této funkci. U této otázky byla očekávaná větší neznalost žáků než u předchozí odpovědi, asi je jeho působení mezi žáky více vidět než u školního metodika prevence.

Otázka č. 6: Máte ve škole školního psychologa? Kdo tuto funkci vykonává?

U šesté otázky je překvapivé, že 67 dotazovaných vůbec netuší, jestli mají ve škole školního psychologa a zároveň 64 respondentů uvedlo, že ho ve škole vůbec nemají. Z jiné možnosti odpovědi dotazovaní často odpovídali, že tuto funkci vykonává:

- 5x školní psycholog,
- Psycholožka,
- 19x psycholog,

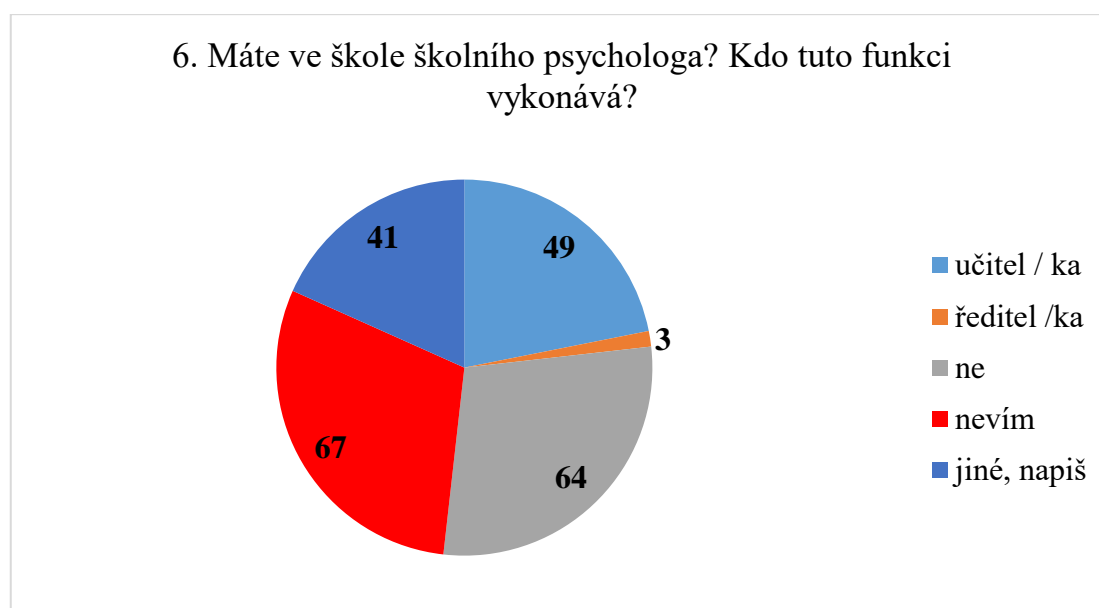

- Psycholožka, která do školy chodí po předchozí domluvě ve stanovené termíny,
- Psycholožka, ke které se dochází,
- Externí osoba,
- Osoba mimo školu.

Zároveň šest žáků odpovědělo přímo jménem daného psychologa.

V době nedostatku pedagogických pracovníků a jiných profesí ve škole, je potěšující, že na dotazovaných školách je školní psycholog. Z těchto důvodů, ale daný psycholog nemusí vidět začínající problémy u žáka / ků, které je schopen vidět nezainteresovaný psycholog docházející do školy v určité dny. Dané žáky téměř nezná, proto do problému nezatahuje osobní vztahy k žákům a díky tomu je nestranný v posuzování. (viz Graf č. 3)

Graf 3: Školní psycholog ve škole

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 7: Na koho byste se v případě problémů obrátil/a? Metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog?

U grafu č. 4 největší podíl odpovědi zaujímá výchovný poradce, kterému by se svěřilo se svým problémem 77 respondentů. Druhou příčku má školní psycholog a poslední

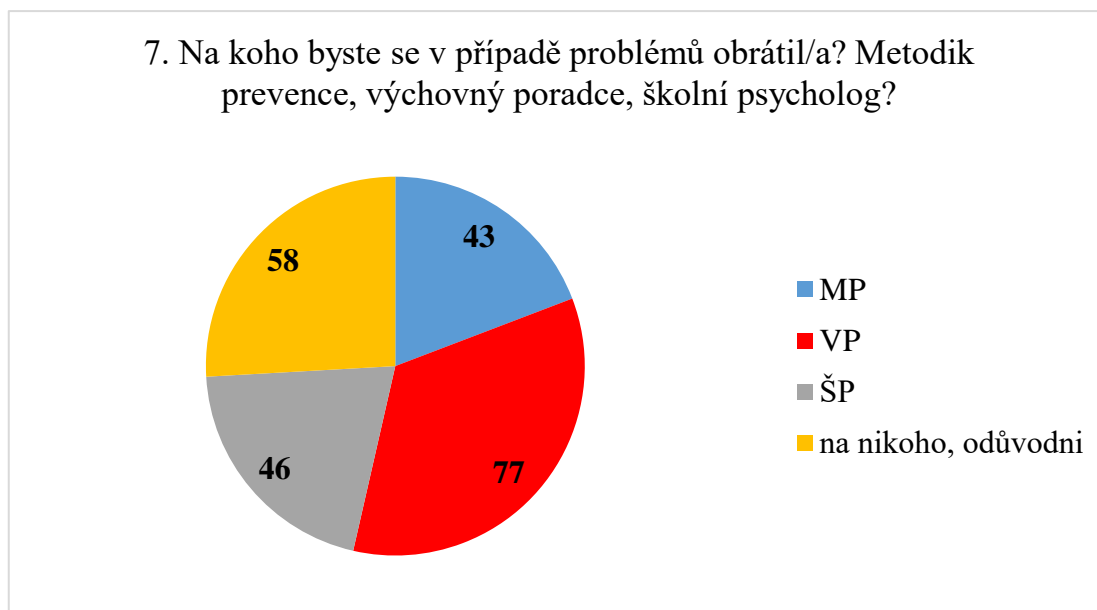
metodik prevence. Při psané odpovědi, kdy žáci měli možnost vyjádřit se k této otázce, bylo zarážející, že těmto profesím vůbec nevěří a nemají v nich důvěru.

Níže jsou uvedené jejich odpovědi:

„Na nikoho, jelikož mi ani jeden z nich nepřijde způsobilý, dostatečně vzdělaný či alespoň příškolový v daném oboru a vyrovnaný.; Zatím jsem svoje nejtěžší období života nějak přežil sám a nevím, jestli může být něco horšího.; Jedná se o pseudoobory, tito lidé nevidí do skutečné problematiky.; Nikdy bych se nesvěřila učiteli...; Na nikoho, psychologka mi nepomohla.; Nesvěřuji se cizím lidem.; Řeším si problémy sama.; Nejsou empatictí a spíše o vás roznosou drby.; Řeším své problémy s kamarádkou.; Svoje problémy řeším sám.; Bojím se, nechci, aby o mých problémech věděli učitelé.; Nikomu z nich nevěřím.; Jsem vlk samotář, problémy řeším sám. Nevěřím jim (2x).; ...protože stejně s tím nic nedělaj.“

I přes negativní zkušenosti a postoje, které žáci uváděli, je stále velký počet (166) těch, kteří mají důvěru svěřit se se svým problémem některému z poradců. Je zapotřebí, aby všichni tři spolupracovali s ostatními pedagogy školy a navzájem si předávali veškeré informace o dění ve třídách a chování žáků. Na základě této spolupráce je možné lépe nalézt ohnisko problému a vytvořit následnou intervenci.

Graf 4: MP, VP, ŠP

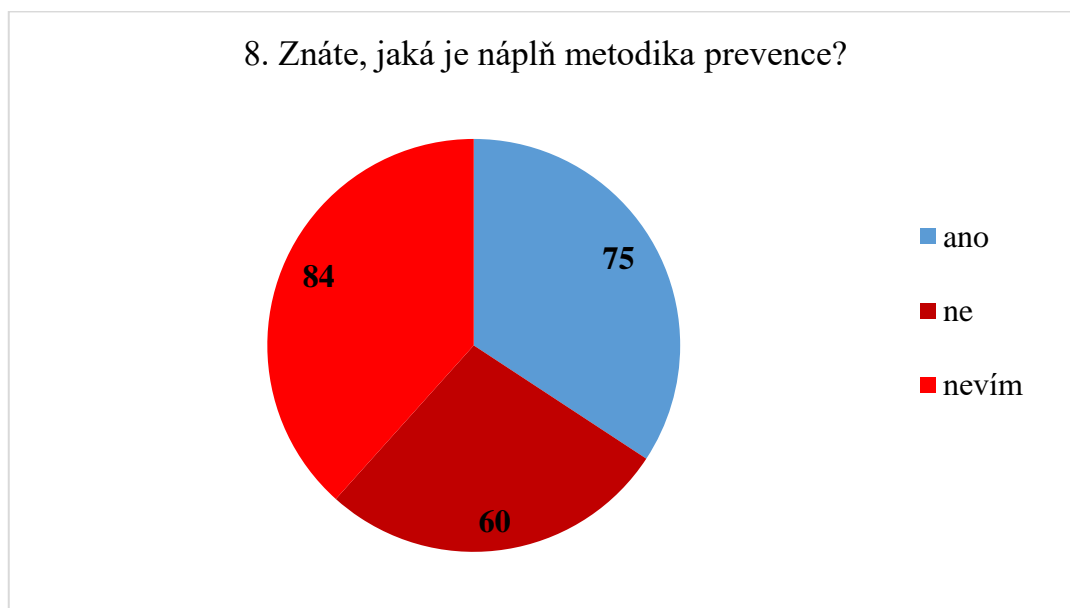

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 8: Znáte, jaká je náplň metodika prevence?

Práci školního metodika prevence, zajišťující prevenci před rizikovým chováním, pořádáním besed o správném chování, navrhuje postupy a metody, co dělat v případě výskytu nežádoucích jevů, by měli znát všichni žáci ve škole. Bohužel realita je taková, že jeho práci nezná 60 žáků a 84 žáků neví. Pouze 75 žáků z 224 práci školního metodika prevence zná. (viz Graf č. 5)

Graf 5: Znalost náplně metodika prevence

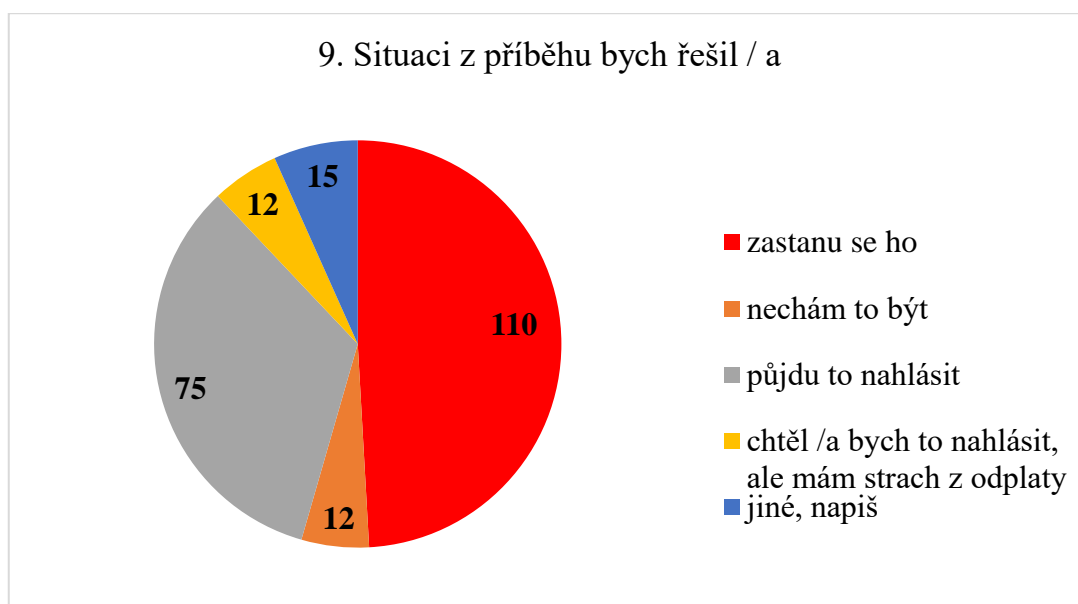
Zdroj: vlastní zpracování

Aby byl školní metodik prevence ve škole mezi žáky „vidět“, měl by pro ně vytvářet různé sezení, besedy, přednášky na prevenci rizikového chování, i jiných důležitých témat k utváření osvěty žáků o vzájemné toleranci žáků, úctě dospělých, ochrany životního prostředí atd. Do školy by měl zvat různé organizace, které se zabývají prevencí, řeší problémy žáků i dospělých aj. Veškeré tyto činnosti se uskutečňují v dopoledních hodinách místo výuky. Většina učitelů je s výukou pozadu, proto dle názoru autorky nejsou příliš nakloněni věnovat svoji výukovou hodinu pro tyto účely. Proto asi žáci neznají práci metodika prevence, jelikož se mu nedostává prostor k tomu ji uskutečňovat. Školní metodik prevence musí také spolupracovat s vyučujícími, aby do svých hodin zapojovali i prvky týkající se prevence proti rizikovému chování.

Otázka č. 9: Situaci z příběhu bych řešil / a

Při fiktivním příběhu, kde skupinka napadla žáka z prvního ročníku kvůli penězům a ty jsi byl toho svědkem, k mému překvapení 110 žáků odpovědělo, že by se ho zastali. Pouze 12 žáků mělo strach z odplaty. (viz Graf č. 6). U této otázky autorka čekala převahu odpovědi, že to nechají být, jelikož se v poslední době objevují v médiích zprávy o tom, jak jsou lidé k sobě lhostejní. Zároveň si myslela, že se žáci zaleknou, a i když by to chtěli nahlásit, tak nenahlásí, protože mají strach z odplaty. Ani jedna domněnka se nepotvrdila. Jedno z doporučení je, aby třídní učitelé během třídnických hodin s žáky komunikovali o problémech, které je trápí, případně aby své problémy napsali anonymně na papír a poté je společně řešili a hledali cesty k vyřešení. Učitelé by měli žákům dávat důvěru, naslouchat jim, případně poradit, pokud se na ně žáci obrátí. Ti musí vědět, že jsou tu pro ně a nikdy nebudou na své problém sami.

Graf 6: Situace z příběhu

Zdroj: vlastní zpracování

Při psané odpovědi, až na některé výjimky, bylo šokující, jak samotní respondenti při vyplňování reagovali agresivně. Jednalo se hlavně o učně. Autorka si klade otázku, jestli by byli v reálné situaci opravdu toho schopní, nebo se jen vytahují pod rouškou anonymity. Zde jsou jejich názory na danou situaci z vymyšleného příběhu:

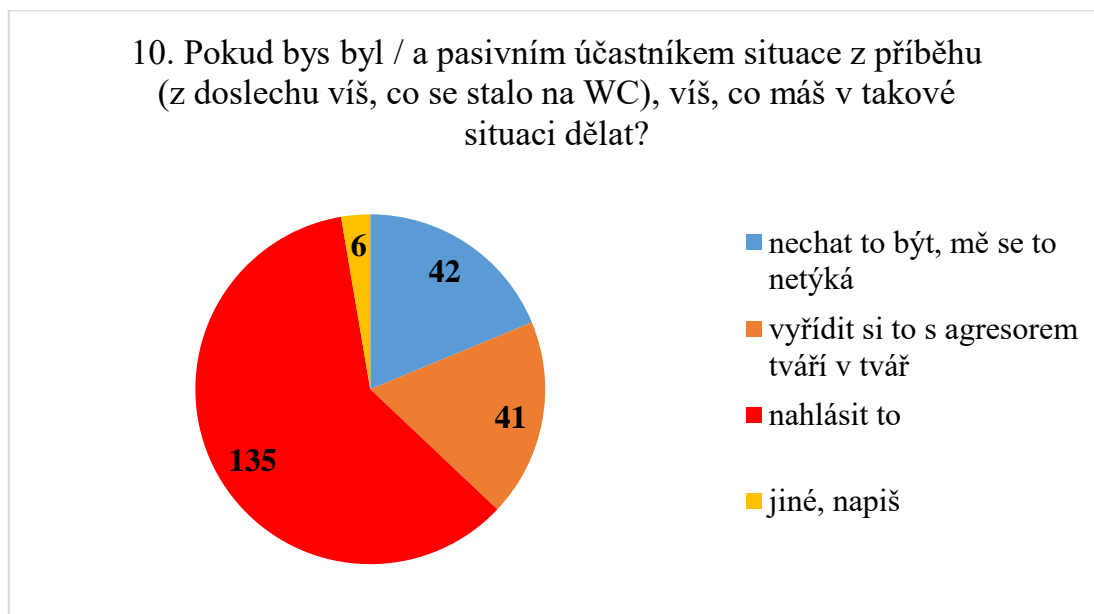
„Kopačku na krk more, 3 bomby na hlavu.; Bych je rozmrdal zmrdy.; Fasoval by pěsti.; Zmlátím je i prváka, že se nebránil!!!; Zbiji je.; Nemám rád šikanu, takže bych se ho zastal a rozbil bych jim hubu.; Dostal by přes hubu.; Zmlátil bych je všechny.; Začnu se prát.; Budu to řešit s agresorem hezky ručně.; Už při vstupu bych je okřikla.; Budu to řešit osobně s tím agresorem, nebála bych se ho.; Nic, kdybych se do toho připllel, tak to odnesu.“

Otázka č.10: Pokud bys byl / a pasivním účastníkem situace z příběhu (z doslechu víš, co se stalo na WC), víš, co máš v takové situaci dělat?

Potěšujícím zjištěním jsou odpovědi u desáté otázky (viz Graf č. 7). Kdy jako pasivní účastník, by šlo 135 žáků nahlásit šikanu, kterou slyšeli pouze z doslechu. Je velice dobré vědět, že žáci nejsou vůči sobě lhostejní a většina nemá strach jít za pedagogickým pracovníkem a nahlásit mu, co se dozvěděl. Zajímavé jsou odpovědi psané, kdy samotní žáci nad danou situací přemýšleli. Níže jsou jejich odpovědi:

„Zeptat se oběti na pravdivost příběhu, snažit se mu pomoci.; Nechám to být, protože nevím, do jaké míry je to pravda.; Co mám dělat, když je to z doslechu.; Nechám to být, protože jsem danou situaci neviděla, nemusí to být pravda, řekla bych tomu, kdo to viděl, aby to nahlásil.“ Opět jeden student učňovského oboru projevil svou agresivitu. „Půjdu za ním a jako v bibli, oko za oko, zub za zub.“

Graf 7: Pasivní účastník z příběhu

Zdroj: vlastní zpracování

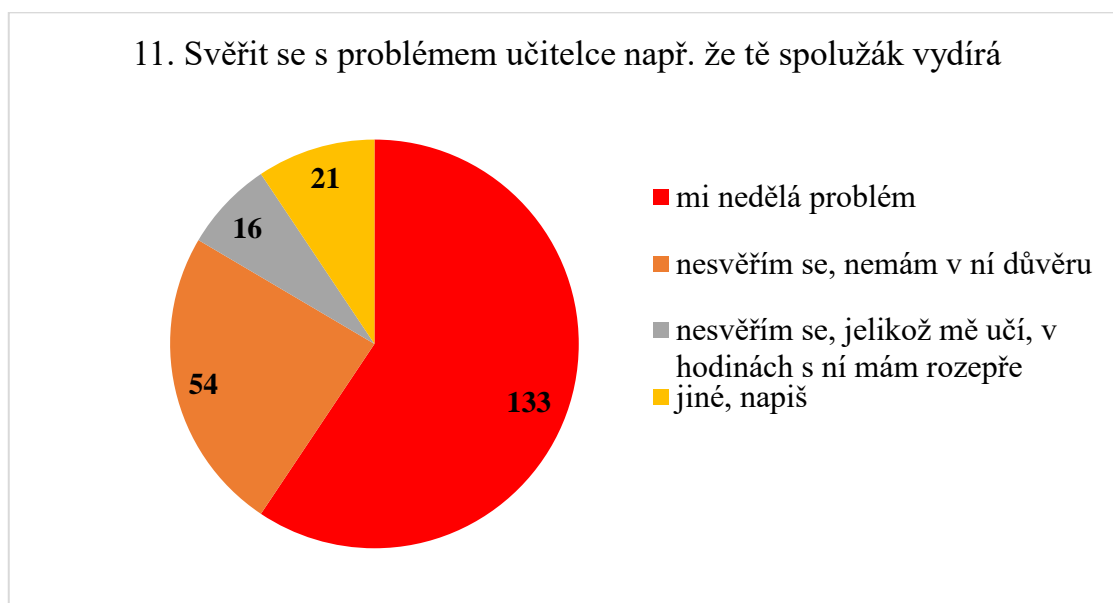
Otázka č.11: Svěřit se s problémem učitelce např. že tě spolužák vydírá

Odpověď na položenou výzkumnou otázku, jestli mají žáci důvěru v zaměstnance školy a svěřili by se jim se svým problémem, u jedenácté otázky v případě vyskytnutí problému by se na učitele obrátilo 133 žáků. Na druhém místě je opačný problém, že by se učitelé nesarvěřili, jelikož v něj nemají důvěru. (viz Graf č. 8). U této otázky jsou spousty možností, proč je nedůvěra. Vyučující nedokáže poradit, nechová se důvěryhodným způsobem, vše zlehčuje, není oblíben u žáků aj. Je zapotřebí, aby učitelé na sobě neustále pracovali a dokázali naslouchat žákům.

Někteří jedinci jsou natolik odvážní, že se budou proti tomu bránit.

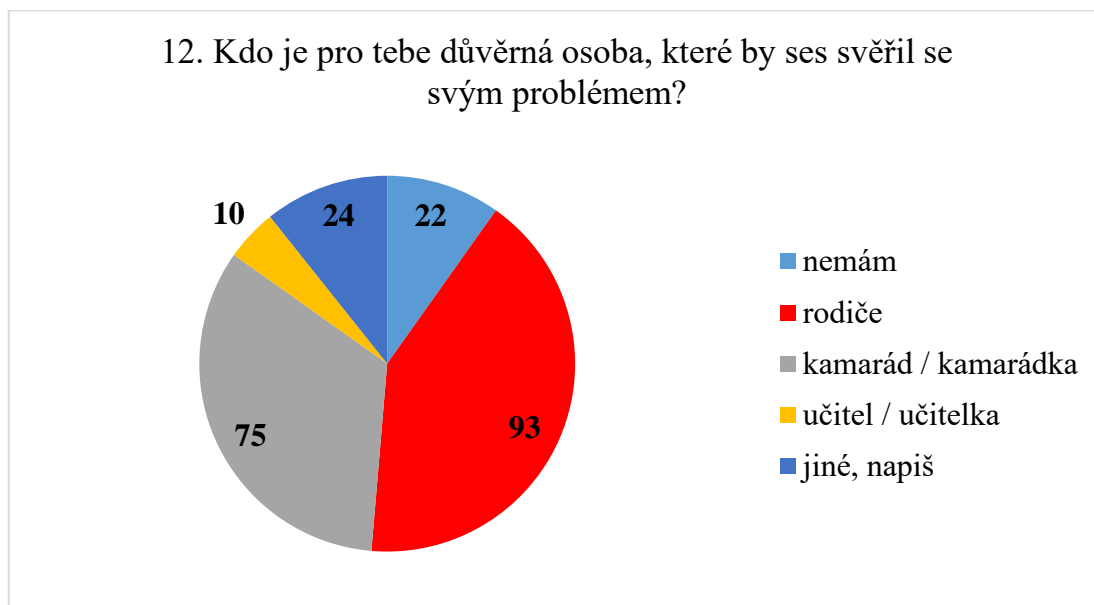
„Budu ho taky vydírat.; Vyřeším si to sám.; Kdyby mě někdo vydíral, tak si to vyřeším hned...; Problémy řeším osobně.; Šel bych za metodikem prevence.; Vyřídím si to s ním sám.; Svěřím se někomu bližnímu, např. z rodiny, třeba mámě.; Nenechám se vydírat.; Vyřídím si to s ním sám, pokud to nepůjde, tak učitelce.; Nikdy jsem takový problém neměla a podle okruhu lidí, ve kterém se pohybuji, si myslím, že ani mít nebudu.; Myslím, že tohle není ke svěřování učiteli...; Řešil bych to s rodiči.; Nějak bych to řekla.; Nevím, zda bych se svěřila, spíše ne.; Řešila bych to s rodiči.; Vyřídím si to se spolužákem sama.; Nesvěřuji se moc lidem. Svěřím se (3x).“

Graf 8: Svěřování se s problémem vyučujícímu

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 9: Důvěrná osoba

Zdroj: vlastní zpracování

Za důvěryhodnou osobu považuje 93 respondentů rodiče, druhou příčku zaujímá kamarád / kamarádka. Pouze 10 žáků uvedlo učitele / učitelku. 22 žáků vůbec nemá nikoho jako důvěrnou osobu. (viz Graf č. 9). Jedná se o velmi špatné zjištění, jelikož ani k vlastním rodičům nemají důvěru. Autorka si myslí, že tito lidé si mohou připadat, že jsou nepotřební, nikdo se o ně nezajímá a jsou náchylní k sebevraždě.

Je velice potěšující, že 93 žáků považuje rodiče za důvěryhodnou osobu. Dá se povědět, že ti jediní daného žáka znají nejlépe ze všech a pokud jsou všímaví, jsou schopni rozpoznat nějaký problém u svého dítěte hned v začátcích a tím mu co nejdříve pomoci, než kdyby se na problém přišlo pozdě. Bylo by vítané, kdyby všichni měli svoji blízkou důvěrnou osobu, které by se mohli bez strachu svěřit. Někteří respondenti uváděli u psané odpovědi i zvířata. Asi z toho důvodu, že ti jediní jsou schopni mlčet a nic nevyzradit.

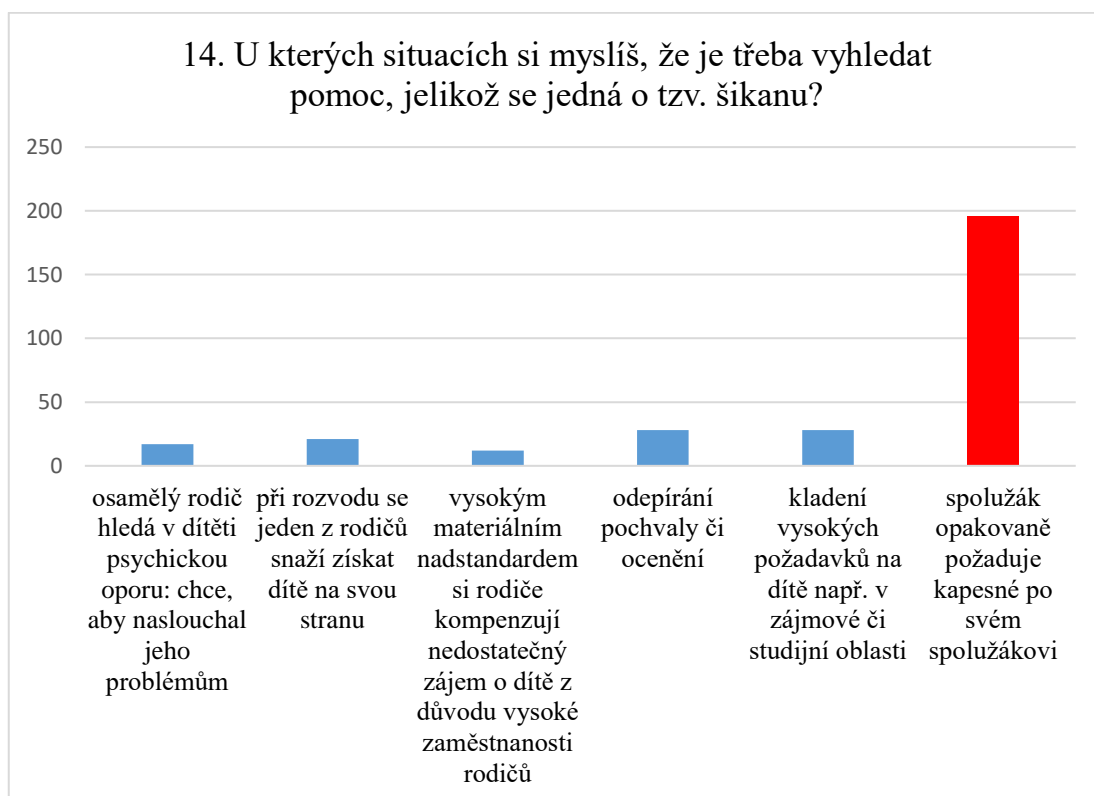
„V určitých situacích rodiče a v jiných kamarádi.; Rodina, kamarádi, přítel.; Rodiče a kamarádi.; Rodina a přátelé.; Rodiče a přítel.; Babička.; Partner.; Nesvěřuju se.; Můj kůň.; Přítel (6x).; My dog (2x).; Přítelkyně (4x).; Křeček.; Sestra.; Psycholog.“

Otázka č. 13: Myslíš si, že jsou učitelé dostatečně proškoleni a dokážou pomoci studentovi, pokud má nějaké problémy?

Sice u této otázky odpovědělo 106 respondentů kladně, ale po součtu odpovědí, kde 53 žáků uvedlo ne, 65 žáků neví, je to 118 nevyhovujících odpovědí. (viz Graf č. 10). Je zapotřebí, aby se učitelé neustále vzdělávali, byli otevření k novým technologiím, způsobům učení a sami byli aktivní ve svém samostudiu. Vedení školy by mělo své zaměstnance neustále proškolovat, zajišťovat semináře, reagovat na aktuální situace a dle toho volit témata školení. Pokud bude vyučující dostatečně proškolen, bude vědět jak danému žákovi pomoci a také díky tomu bude více důvěryhodný u ostatních žáků.

Otázka č. 14: U kterých situacích si myslíš, že je třeba vyhledat pomoc, jelikož se jedná o tzv. šikanu?

Graf 10: Šikana

Zdroj: vlastní zpracování

Druhá výzkumná otázka. Jestli jsou schopni rozpoznat šikanu. Žáci mají stále zafixováno, že spolužák mlátí, nebo mu ubližuje. V podstatě v této otázce nabízené

možnosti jsou správné všechny, jelikož se jedná o šikanu u všech nabízených odpovědí. Tady se potvrdilo, že žáci nejsou schopni ji rozeznat.

Zajímavým postřehem byla odpověď jedné žákyně 4. ročníku napsat své postřehy a připomínky v 18. otázce. Ta uvedla, že „*Šikanu jako studenta 4. ročníku střední školy vnímám už jinak, než jak je vyobrazována v tomto dotazníku. Myslím, si, že dnešní děti spíše než fyzicky, šikanují psychicky. A to tak, že pokud dotyčný nezapadá do kolektivu, buď kvůli levnému oblečení, nebo že nemá nejnovější iphone, ostatní se k němu nechovají vyloženě hrubě, že by se mu posmívali, ale je velice vidět, jak ním opovrhují. S „obětí“ někdo občas promluví, zasměje se... ale ve skutečnosti nikoho nezajímá.*“

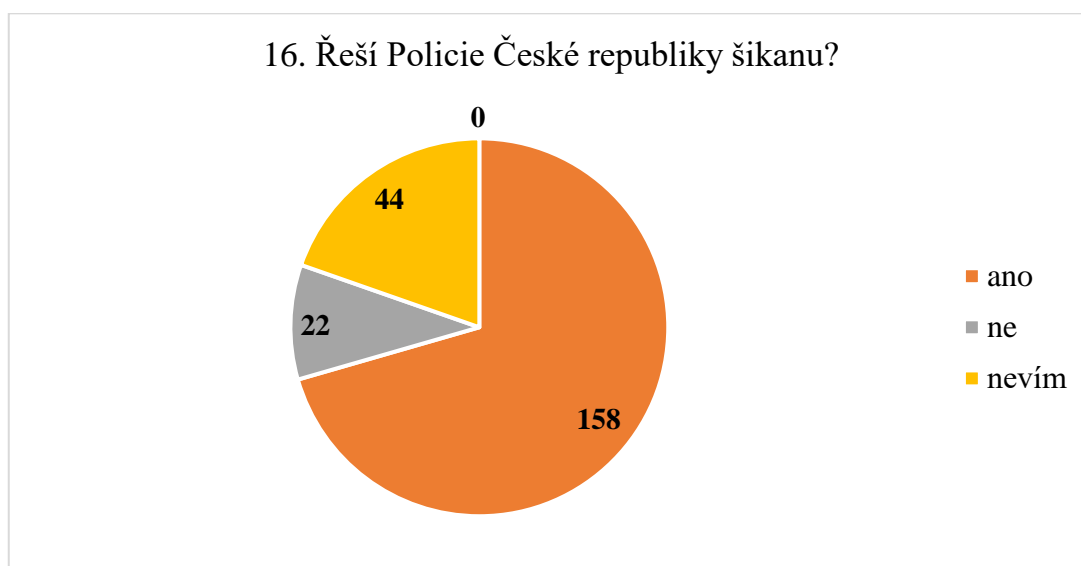
Otázka č. 15: Znáš některé organizace, které se věnují problematikou šikany? Pokud ano, napiš které, jinak napiš, neznám.

Díky internetovému rozmachu jsou informace jednodušší dohledat a najít. Myslím si, že i mnoho organizací, které dříve bylo možné navštívit pouze osobně nebo telefonicky, založilo své webové stránky s informacemi o své činnosti pro lepší dostupnost veřejnosti. U dotazovaných žáků, bohužel nebo bohu díky, nejsou hledány organizace, které se věnují problematice šikany. Až 187 žáků vůbec neví, které organizace se šikanou zabývá. Pouze 37 žáků uvedlo konkrétní jména organizací, zabývajících se šikanou. Někteří uvedli i více názvů. Nejvíce zastoupení měla Linka bezpečí (13x). Z ostatních byla uváděna Telefonní linka bezpečí (6x), Linka důvěry (6x), Policie ČR (9x), PREV-centrum (3x), Bílý kruh bezpečí, Člověk v tísni, sociálka (3x), Dětské krizové centrum, nízkoprahová centra, psycholog, SVP. Tři odpovědi byly podobného typu: „*Neznám konkrétní příklad, jinak mám v podvědomí jejich existenci.; Zním, ale nepamatuji si jméno.; Neznám, ale vím, že nějaké jsou.*“ Pro lepší rozšíření o jejich působnosti, by mohly organizace navštěvovat školy a seznamovat žáky s jejich činností. Také metodik prevence by měl být aktivní po této stránce, spolupracovat s těmito organizacemi, sledovat jejich působení a využít jejich programy např. na začátku školního roku, kdy ještě neprobíhá výuka. Z dalších možností je např. exkurze přímo do dané organizace. Nebo v rámci občanské výchovy společně s žáky vytvořit seznam organizací vyskytující se v jejich kraji. Tyto organizace zanést do mapy daného kraje a vystavit je na chodbě školy.

Otázka č. 16: Řeší Policie České republiky šikanu?

Je zvláštní, že v předchozí otázce, která organizace se věnuje problematice šikany, byla Policie ČR zmíněná pouze 9x. Přitom s konkrétním dotazem, jestli řeší Policie ČR šikanu, odpovědělo kladně 158 žáků. 22 napsalo, že neřeší a 44 žáků neví. Policie má různé programy pro školy, zde by opět mohl figurovat metodik prevence a v rámci prevence před rizikovým chováním by mohl s nimi domluvit jejich návštěvu školy. Autorka si myslí, že díky uniformě a každodennímu vidění jejich činnosti v ulicích budou působit na žáky důvěryhodněji než člověk z organizace oblečený jako běžný člověk. (viz Graf č. 11)

Graf 11: Policie České republiky

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 17: Máte ve škole anonymní schránku na vzkazy?

Jedna z možností, kterou může škola v prevenci nežádoucích jevů udělat, je zřídit anonymní schránku na vzkazy. 132 žáků uvedlo, že ji ve škole mají, 78 žáků odpovědělo záporně. Její přítomnost ve škole by uvítalo 14 žáků. Autorka si myslí, že tuto schránku by využívali hlavně ti, kteří mají nějakou bariéru mluvit přímo se zaměstnancem školy a také ti, kteří mají strach z některých žáků. Škola by ji měla umístit tak, aby nebyla na frekventované části, ale zároveň ne na místo, kde na ni nebude vůbec vidět. (viz Graf č. 12)

Graf 12: Anonymní schránka na vzkazy

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 18: Vaše připomínky, postřehy

Poslední otázka, byla dobrovolná, kde respondenti měli možnost vyjádřit svůj názor:

„Podle mě si mladí lidé na SŠ myslí, že danou situaci vyřeší sami, ale mnohokrát to tak nevyjde. Cítí, že svěřovat se učitelce je náznakem sraba a práskače. Proto by se měl svěřit rodičům či důvěrným kamarádům, kteří vezmou hlavní funkci řešení problému a následně to prodiskutují s učiteli. Bohužel, člověk nemá důvěru ani v ně, takže se obrátí alespoň na Linku důvěry. O takových organizacích ví čím dál tím více žáků. Taky by měl být jasně definovaný trest pro agresory.“

„Naše škola není moc připravena.“

„Šikana patří k nejzávažnějším problémům společnosti.“

„Překvapilo mě, že ani nevím, kdo má na škole jakou funkci v tomto oboru. Proto bych ani nevěděla, na koho se obrátit nejspíš. Naštěstí jsem se do této situace ještě nedostala, ale jiného spolužáka bych se zastala. Chtělo by to větší informovanost ve školách.“

„V dotazníku jsem odpověděl na otázky, ale kdyby se to skutečně dělo (např. šikana), je možné, že bych se zachoval jinak.“

„Učitelé povětšinou nechápou nebo nechtějí chápat.“

„Naštěstí jsem studentkou školy, kde se takovéto problémy nevyskytují.“

„Pokud jsou MP a VP učitelé, které normálně vidáte v hodinách, tak je mnohem nižší šance, že si žák řekne o pomoc.“

„Doufám, že dotazník pomůže ke zlepšení.“

„Více letáků o léčbě alkoholu.“

„Fajn téma na dotazník. Těší mě, že to někoho zajímá.“

Autorku zaujala odpověď studentky, která psala, že ve škole, kterou navštěvuje, se takovéto problémy nevyskytují. Z literatury, kterou autorka prostudovala, bylo několikrát uvedeno, že většina učitelů nevidí šikanování jako problém, zlehčují jeho průběh, pokud přiznají, že se něco takového děje, tak uvedou jiné školy, ne svou vlastní. Autorka si myslí, že spousta těch „lehčích“ případů šikany se vyřeší v rámci dané třídy a k ostatním žákům jiných tříd se tato informace nemusí vůbec dostat. Proto jsou někteří žáci přesvědčeni, že se šikana nebo jiný problém rizikového chování na jejich škole nevyskytuje. Jedná se o problém většiny škol, jelikož se šikanování vyskytuje všude a v různé míře závažnosti. Její zmapování ale bývá obvykle těžké, jelikož šikana může být velice dlouho skrytá.

4.3 Vyhodnocení výzkumných otázek

VO1: Mají žáci důvěru v zaměstnance školy a svěřili by se jim se svým problémem?

VO2: Jsou žáci schopni rozpoznat šikanu?

Dotazník byl zaměřen na dvě klíčové oblasti, kterých se týkal a to, zda mají žáci důvěru v pracovníky školy, aby se jim mohli svěřit, a také, zda jsou schopni šikanu rozpoznat. V této souvislosti byly rovněž voleny i další otázky do dotazníkového šetření, které měly za úkol od respondentů zjistit, pokud by o nějaké formě šikany věděli, jak konkrétně by ji žáci řešili, nebo také neřešili. Tyto odpovědi totiž pomohou najít

důvody, proč žáci v otázkách přímo souvisejících s výzkumnými otázkami uvedli příslušné odpovědi.

Je velmi zajímavé, že žáci nemají problém svěřit se učitelce nebo jinému pracovníku školy, pokud by byli jiným spolužákem vydírání. To alespoň deklaruje téměř 60 % respondentů. Tomu rovněž odpovídá i souhrn odpovědí v souvislosti se zaslechnutou šikanou ve škole, kdy rovněž 60 % respondentů by takto zaslechnutou informaci s učitelem řešilo, respektive nahlásilo. Co je ale velmi zajímavé, jsou odpovědi více než 30 % respondentů, kteří jsou rozhodnutí, že s učitelem by jednoznačně svůj problém s šikanou neřešili. A to 10 % žáků by tento problém řešilo buď samo za sebe, nebo pomocí svých rodičů, nicméně většina z této malé skupiny respondentů rovněž neuvádí, že by se v nějaké fázi šikany obrátila na učitele. Z těchto výsledků tak vyplývá jeden velmi zajímavý fakt. Žáci volili mírně odlišnou odpověď v případě, že se jedná o šikanu, která se nedotýká přímo jejich osoby (někoho jiného ve škole, blízkého spolužáka, informace zaslechnuté o šikaně na WC, kdy často ani neví přesně, kdo byl takto postižen), ale pokud by respondenti měli učiteli nahlásit šikanu, která se vztahuje přímo k jejich osobě, jsou daleko víc zdrženlivější v rozhodnutí tuto šikanu na svou osobu učiteli nahlásit, aby jim ji pomohl řešit.

S tímto rovněž souvisí fakt, který jednoznačně z dotazníkového šetření vyplynul, že žáci považují v takovéto situaci za důvěryhodnou osobu především své rodiče, a to téměř v 42 % případů. Jako další důležitou osobu, kterou žáci v případě šikany na svou osobu uváděli a se kterou by řešili tuto vzniklou situaci, uvedla plná třetina respondentů svého kamaráda nebo kamarádku. Dalších 10 % respondentů by se v takovém případě obrátilo na svého přítele či přítelkyni nebo jakéhokoliv jiného člena rodiny, případně na svého domácího mazlíčka. Stejně tak jako je do jisté míry problematický domácí mazlíček, čímž v podstatě nepřímo část respondentů z této skupiny naznačuje, že si raději o problému povídá se svým imaginárním přítelem (domácím mazlíčkem), než aby se raději svěřili učiteli nebo komukoliv z rodiny, je také velmi problematické a zarážející, že rovněž 10 % žáků rovnou volilo možnost, že nikoho takového, komu by se s problémem šikany mohli svěřit, vůbec nemají! Na učitele v tomto případě příliš moc důvěry nezbylo, protože ze všech respondentů tuto důvěru učitele má pouze necelých 5 % respondentů. To je velmi alarmující, neboť 85 % žáků by se svěřilo komukoliv jinému, ale ne učiteli a plných 95 % respondentů

by se svěřilo někomu jinému, nebo se nemá komu svěřit, ale s učitelem by šikanu rozhodně neřešili, protože v něj nemají důvěru. Toto je poměrně šokující zhodnocení a interpretace druhé výzkumné otázky. Z jedné z posledních otázek v dotazníkovém šetření totiž jednoznačně vyplývá, že žáci nejsou schopni rozpoznat šikanu, neboť se neustále stereotypně domnívají, že hlavními projevy šikany je zejména fyzické násilí, což dokazují odpovědi na otázku č. 14, kde byli respondenti tázáni na to, zda různé uvedené situace šikanou jsou či nikoliv. Téměř 88 % odpovědí bylo označeno jako fyzické projevy šikany, což značí, že většina respondentů nedokázala zahrnout do této situace i ostatní případy, reprezentované zejména šikanou v psychické oblasti. Jinou možnost než fyzickou šikanu, tvoří pouze 12 % odpovědí, a to i za předpokladu, že u této otázky žáci mohli volit více možností. Jednoznačnou odpovědí na druhou výzkumnou otázku je tedy fakt, že žáci jako hlavní projevy šikany vnímají pouze fyzickou stránku věci a nejsou schopni většinou jako šikanu vnímat i její projevy působící především na psychiku jedince.

4.4 Vlastní doporučení

Jak vyplynulo z dotazníku, určité povědomí o prevenci a organizacích našťestí mají. Je ale potřeba, aby hlavně za školním metodikem prevence byla vidět jeho práce, o které budou vědět, nebo se jí zúčastní samotní žáci. Různě barevné papíry s informacemi na nástěnkách nepomohou. V záplavě letáků a obrázků od žáků se potřebné dokumenty ztratí. Na malý prostor se je snaží umístit, ale často se stává, že jsou jejich části překrývány jiným letáčkem. Jeden ze způsobů, jak na sebe upozornit, vidím v tom, aby školní metodik prevence, školní psycholog a výchovný poradce na začátku školního roku a každý následující rok obešli všechny třídy a žákům se připomněli. Nebo v průběhu prvního týdne na školní zahradě či jinde uspořádat sezení se všemi žáky. Při této příležitosti by mohli žákům povědět, jaké plány mají na daný rok, co pro ně chystají a v krátkosti jim připomenout, jaké jsou důvody jejich působení ve škole. Důležité je také to, aby byli představeni novým žákům, kteří přišli v průběhu školního roku.

Pokud je školní metodik prevence zároveň i vyučující, který jezdí na školy v přírodě, je velice ideální využít této možnosti. Žáky může pozorovat v jiném prostředí než ve škole a všimnout si jejich chování v kolektivu. Díky pobytu v přírodě má školní

metodik prevence nespočet možností, jak v reálném prostředí ukázat nástrahy rizikového chování a její prevence. Je velice důležité, aby školní metodik prevence byl podporován vedením školy a aby byla ochota vycházet vstříc jeho myšlenkám a nápadům.

Školní metodik prevence by se v této oblasti měl neustále vzdělávat. Jedním z nejdůležitějších bodů vidím v tom, aby byl metodik schopný žáky zaujmout. Může být sebelepší program, ale jakmile není správně podaný, žáci se začnou nudit, budou otráveni a poslední, co je bude zajímat, je jeho výklad. Z tohoto důvodu by měl být otevřený novým možnostem, jít s dobou, a hlavně sledovat trendy a novinky, které jsou momentálně v kurzu u dětí. Díky tomuto může připravit určité téma. Důležité je také to, aby žáci jen neseděli a poslouchali. Musí se také do problematiky sami zapojit. Jedním z příkladů může být využití internetu v mobilním telefonu (i když je na většině škol jejich zákaz používání, pro tento účel by mohly být povoleny), případně využití počítačů. Žáci dostanou za úkol vyhledat téma, které je zajímá, ukáže např. fotografie, přečte kousek informace o daném tématu a společně o něm debatují. Hledají u daného tématu klady i zápory a snaží se přijít na řešení, jak je eliminovat.

Vzájemná spolupráce mezi učiteli, nezavírání očí před problémy a snaha o stmelování žáků jsou jedny z kroků, které vedou k prevenci rizikového chování. Z výše doporučení tedy vyplývá:

- Na začátku školního roku se školní metodik prevence připomene / představí všem žákům školy, kde sdělí své plány na daný školní rok.
- Žákům, kteří přišli v průběhu školního roku, se přijde představit, aby měli ponětí o jeho působení na škole.
- Pro větší projekty např. návštěva zařízení zabývající se problematikou chování, nebo besedy s těmito zařízeními přímo ve škole, využívat čas, který zasahuje co nejméně do výuky. Např. první týden v září, den před některými prázdninami nebo po prázdninách.
- Využít spojení tříd nebo suplování během nepřítomnosti vyučujícího ke komunikaci se třídou.
- V předmětu informatika bude zadáno žákům téma např. rizikové chování, šikana, alkohol aj. Žáci vyhledají informace na internetu, zpracují

do požadované podoby (seminární práce, prezentace) a body, jak tomu předcházet, co mohou udělat sami. Při třídnické hodině spolu s MP každý žák přednese vyhledávané informace a debatují o tom.

- Školní metodik prevence si vyžádá od učitelů plán učiva např. na čtvrt roku, vytvoří vhodné materiály k probíranému tématu. Jedná se např. o pracovní listy, věty, které daný vyučující pronese během vyučované látky, vytvoří práci pro jednotlivé skupiny žáků, při kterých bude přítomen a bude sledovat jejich vzájemnou spolupráci.
- Školní metodik prevence se bude neustále vzdělávat, i v oblasti IT, bude sledovat, co je u žáků nejvíce používáno za aplikace např. Facebook, Instagram aj. K tomu může využít film V síti, kterým žákům promítne. Společně poté s žáky debatuje o problémech a nástrahách z toho plynoucí.
- O přestávce bude pozorovat vztahy mezi žáky jednotlivých tříd, bude si všímat toho, kdo je „odstrčen“ či nejvíc „vidět“.
- Na pedagogických radách by měl dostat prostor i školní metodik prevence ke společné komunikaci s učiteli, kde sdělí své postřehy, plány a nápady. Najdou společně kompromis, aby učitelé nepřišli o vyučovací hodiny a aby školní metodik prevence mohl působit v oblasti prevence před rizikovým chováním.
- Během vyučování bude školní metodik prevence chodit na hospitace do jednotlivých tříd, bude sledovat vztahy mezi učitelem a žáky a žáky navzájem. Zároveň bude sledovat dodržování zadaných prevencí a mezipředmětových prevencí učiteli.
- Vedení školy umístí do své školy anonymní schránku na vzkazy pro žáky na místo, které není příliš frekventované žáky. Všichni žáci budou o umístění schránky informováni učitelem.
- V rámci vzájemné spolupráce škol vedení školy domluví návštěvu jiného školního metodika prevence na sdílení informací na úrovni metodiků prevence.
- Pro činnost školního metodika prevence škola zajistí a umožní financovat jeho činnost.

- Vedení školy pro školního metodika prevence vyčlení na svých webových stránkách část vyčleněnou pro jeho práci.
- Škola se pokusí zajistit takového školního metodika prevence, který nebude zároveň učitelem na jejich škole.
- Školní metodik prevence bude spolupracovat s rodiči např. přístupem pro rodiče v určité časy.
- Na začátku roku bude oslovovat lidi na třídních schůzkách, nebo hromadně na besedách, které pro ně vytvoří.
- Cílem školního metodika prevence je propojení vztahů mezi dítětem a školou a mezi školou a rodiči.
- Školní metodik prevence musí zmapovat síť oblasti pomoci ve svém okolí, jaké služby nabízí, aby věděl, kam případně směřovat případy, s kterými se setká.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma „Prevence rizikového chování na středních odborných školách“ se zabývala dotazníkovým šetřením s cílem zjistit povědomí žáků v prevenci proti šikaně a na základě toho vytvořit doporučení pro školní metodiky prevence. V teoretické části byl všeobecný vstup do problematiky rizikového chování u adolescentů, poté s konkrétním zaměřením na šikanu. První část byla věnována definici pojmu šikana a jak ji rozpoznat. Největší důraz byl kladen na její prevenci ve školách.

Praktická část byla zaměřena na rozbor odpovědí z dotazníku, který byl rozeslán na čtyři konkrétní školy. Dotazník vyplnilo 224 žáků. Jedna z důležitých osob v prevenci proti nežádoucímu rizikovému chování je školní metodik prevence, o kterém by měli mít povědomí všichni žáci. Z celkového počtu jeho práci zná 75 žáků, 84 jich neví a 60 respondentů uvedlo, že vůbec. Dobrým zjištěním je skutečnost, že 133 žákům nedělá problém svěřit se svému učiteli, pokud mají nějaký problém. Zároveň ale jako důvěrnou osobu považují na prvním místě rodiče a pak své kamarády. Byla potvrzena má domněnka, že funkce jako školní metodik prevence, výchovný poradce a školní psycholog vykonává téměř vždy někdo ze zaměstnanců školy, většinou učitelé nebo někdo z vedení školy. Žáci, kteří využili možnost vyjádřit svůj názor, psali o nedůvěře k těmto profesím, např. z důvodu neposkytnutí rady, lhostejnosti k problémům, strach ze šíření drbů mezi učiteli, jejich neodbornosti aj.

Na základě výstupů a výsledků z dotazníkového šetření bylo vytvořeno doporučení pro školní metodiky prevence působící v oblasti rizikového chování. Doporučení lze rozdělit na tři části a to: školní metodik prevence působící mezi žáky např. vytvářením besed, projektů, školní metodik prevence působící na pedagogické úrovni např. kontrola vyučujících při dodržování prevence u žáků a propojení mezipředmětové prevence. Třetí část je zaměřená na spolupráci školní metodik prevence a rodiči např. vymezení určitého času na schůzky, zvaní rodičů na besedy. Je důležité, aby fungovalo propojení dítě – škola, škola – rodiče, kde na těchto cestách bude figurovat i metodik prevence. Bakalářská práce byla zaslána školám, na kterých bylo provedeno šetření, konkrétně osobě vykonávající funkci školního metodika prevence nebo vedení školy, v případě, že školní metodik prevence na škole chyběl.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

ČÁP, David. *Šikana: mýty a realita*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 28 s. ISBN (Brož.).

BÁRTÍK, Pavel a MIOVSKÝ, Michal. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN. 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

HERZOG, Rupert. *Násilí není řečení: prevence násilí a management konfliktu ve školách*. Plzeň: Fraus, 2009. Moderní pedagogika v teorii a praxi. 120 s. ISBN 978-80-7238-850-9.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-17178-747-7.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MIOVSKÝ, Michal. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Klinika adiktologie, 1.lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze. Togga. 229 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vydání. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. 160 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

SPALKOVÁ, Dája. *Postavme se šikaně*. Liberec: Alfa marketing, 2007. 64 s. ISBN (Brož.).

STANZELOVÁ, Jana et al. *Patologické vztahy ve skupině: Materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ*. 2011. Praha: Raabe. 70 s. ISBN 978-80-87553-23-7.

VÁGNEROVÁ, Kateřina a BAJEROVÁ, Markéta. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

DOLEJŠ, Martin a OREL, Miroslav. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=VY5LDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

HOLÍKOVÁ, Jana. *Výroční zpráva ombudsmana (školní rok 2018/2019)*. [online]. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <file:///C:/Users/asus/Desktop/bakalařka/Výroční%20zpráva%202018-2019.pdf>

JANOŠOVÁ, Pavlína, KOLLEROVÁ, Lenka a ZÁBRODSKÁ, Kateřina. Školní šikana v současnosti – její definice a operacionalizace. *Československá Psychologie*. [online]. 2014, roč. LVIII, č. 4, [cit. 2020-02-09]. s. 368-377. ISSN 0009062X.

KOLÁŘ, Michal. *Český školní program proti šikanování. Národní konference k otázkám podpory zdraví v ČR, Státní zdravotní ústav Praha*. [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/psycho/konference/skolniprogram.pdf>

KOLÁŘ, Michal. *Výcvik odborníků v léčbě šikany*. [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://www.sikana.org/vycvikodborniku.pdf>

LABUSOVÁ, Eva. *Výzvy a nástrahy adolescence*. [online]. [cit. 2020-01-16]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/vyvoj-ditete-a-jeho-potreby/vyzvy-a-nastrahy-adolescence.shtml>

MINIMALIZACE ŠIKANY. [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/en/chci-se-dozvedet/fenomen-kybersikana/182-kybersikana-na-ceskych-skolach>

Co je to šikana? MINIMALIZACE ŠIKANY. [online]. [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/informace-o-sikane/192-co-je-to-sikana>

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. MŠMT ČR. [online]. [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Metodický pokyn. MŠMT ČR. [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-aktualizuje-metodicky-pokyn-k-reseni-sikany-ve-skolach>

Prevence. MŠMT ČR. [online]. [cit. 2020-01-16]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>

NOVOTNÝ, Jan Sebastian a OKRAJEK, Petr. *Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15letých adolescentů.* E-psychologie. [online]. 2012, roč. 6, č. 2 [cit. 2020-03-12]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/pdf/novotny-okrajek.pdf>

POHOŘELÝ, Svatopluk. *Metodický pokyn 2016.* [online]. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>

PRŮCHA, Jan a ŠVARŤÍČEK, Roman. *Etický kodex české pedagogické vědy a výzkumu.* [online]. [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/pedor/archiv/2009/pedor09_2_etickykodexceskepedagogickovedy_pruchasvaricek.pdf

STOP ŠIKANĚ. *Šikana: malá konference o velkém problému.* [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/sikana-mala-konference-o-velkem-problemu-2/>

ŠŮCHOVÁ, Karla Marie. *Rozdělení primární prevence.* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/rozdeleni-primarni-prevence#>

ŠVANDEROVÁ, Renata a KOZMOVÁ, Gabriela. *Učíme se s policií.* [online]. [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/uzemni-utvary-sprava-vychodoceskeho-kraje-akce-a-projekty-ucime-se-s-policii.aspx>

UNESCO, *Behind the numbers: Ending school violence and bullying.* [online]. © UNESCO 2019 [cit. 2020-01-08]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>

ZATLOUKAL, Tomáš et al. *Kvalita a efektivita vzdělávací soustavy ve školním roce 2017/2018. Výroční zpráva České školní inspekce.* [online]. [cit. 2020-03-09]. Dostupné z: file:///C:/Users/asus/Desktop/bakalařka/Vyrocní-zprava-CSI-2017-2018_final-verze.pdf

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Druh šikany a její projevy	18
Tabulka 2: Meziroční srovnání identifikovaných případů rizikového chování žáků (v %)	20
Graf 1: Metodik prevence ve škole	31
Graf 2: Výchovný poradce ve škole	32
Graf 3: Školní psycholog ve škole	33
Graf 4: MP, VP, ŠP	34
Graf 5: Znalost náplně metodika prevence	35
Graf 6: Situace z příběhu	36
Graf 7: Pasivní účastník z příběhu	37
Graf 8: Svěřování se s problémem vyučujícímu	38
Graf 9: Důvěrná osoba	39
Graf 10: Šikana	40
Graf 11: Policie České republiky	42
Graf 12: Anonymní schránka na vzkazy	43

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Vzor dotazníku

Příloha 1: Vzor dotazníku

Dobrý den,

Jsem studentkou 3. ročníku vysoké školy ČZU v Praze, Institut vzdělávání a poradenství v oboru: „Učitelství odborných předmětů.“ Prosím o vyplnění níže zadaných otázek, které se pojí s mou bakalářskou prací na téma: „Prevence rizikového chování na středních odborných školách.“ Vyplnění dotazníku je zcela anonymní a slouží pouze k vypracování bakalářské práce.

Děkuji za Vaši ochotu. Frýdlová

1. Jsem

- a) muž
- b) žena

2. Jsem studentem /studentkou

- a) prvního ročníku
- b) druhého ročníku
- c) třetího ročníku
- d) čtvrtého ročníku

3. Jsem studentem /studentkou

- a) učňovského oboru
- b) maturitního oboru

4. Máte ve škole metodika prevence? Kdo tuto funkci vykonává?

- a) ředitel /ka

- b) učitel / ka
- c) ne
- d) nevím
- e) jiné, napiš

5. Máte ve škole výchovného poradce? Kdo tuto funkci vykonává?

- a) ředitel /ka
- b) učitel / ka
- c) ne
- d) nevím
- e) jiné, napiš

6. Máte ve škole školního psychologa? Kdo tuto funkci vykonává?

- a) ředitel /ka
- b) učitel / ka
- c) ne
- d) nevím
- e) jiné, napiš

7. Na koho byste se v případě problémů obrátil/a ? Metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog?

- a) MP
- b) VP
- c) ŠP
- d) na nikoho, odůvodni

8. Znáte, jaká je náplň metodika prevence?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím
- d) jiná, napiš

Skupinka čtyř žáků ze čtvrtého ročníku na záchodě chtěla po žákovi z prvního ročníku peníze. Ty jsi vstoupil do místnosti, zrovna když ho jeden z agresorů chytil za tričko, přitisknul na zeď a praštil ho pěstí do břicha. Tobě bylo sděleno, pokud to někde řekneš, vyřídí si to s tebou. Jak se v danou chvíli a později zachováš?

9. Situaci z příběhu bych řešil / a

- a) zastanu se ho
- b) nechám to být
- c) půjdu to nahlásit
- d) chtěl / a bych to nahlásit, ale mám strach z odplaty
- e) jiné, napiš

10. Pokud bys byl / a pasivním účastníkem situace z příběhu (z doslechu víš, co se stalo na WC), víš, co máš v takové situaci dělat?

- a) nechat to být, mě se to netýká
- b) vyřídít si to s agresorem tváří v tvář
- c) nahlásit to
- d) jiné, napiš

11. Svěřit se s problémem učitelce např. že tě spolužák vydírá

- a) mi nedělá problém
- b) nesvěřím se, nemám v ní důvěru
- c) nesvěřím se, jelikož mě učí, v hodinách s ní mám rozepru
- d) jiné, napiš

12. Kdo je pro tebe důvěrná osoba, které by ses svěřil se svým problémem?

- a) nemám
- b) rodiče
- c) kamarád / kamarádka
- d) učitel / učitelka
- e) jiné, napiš

13. Myslíš si, že jsou učitelé dostatečně proškoleni a dokážou pomoci studentovi, pokud má nějaké problémy?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

14. U kterých situací si myslíš, že je třeba vyhledat pomoc, jelikož se již jedná o tzv. šikanu? (možnost vybrat více odpovědí)

- a) osamělý rodič hledá v dítěti psychickou oporu: chce, aby naslouchal jeho problémům
- b) při rozvodu se jeden z rodičů snaží získat dítě na svou stranu
- c) vysokým materiálním nadstandardem si rodiče kompenzují nedostatečný zájem o dítě z důvodu vysoké zaměstnanosti rodičů

- d) odepírání pochvaly či ocenění
- e) Kladení vysokých požadavků na dítě např. v zájmové či studijní oblasti
- f) spolužák opakovaně požaduje kapesné po svém spolužákovi

15. Znáš některé organizace, které se věnují problematikou šikany? Pokud ano, napiš které, jinak napiš neznám.

16. Řeší Policie České republiky šikanu?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

17. Máte ve škole anonymní schránku na vzkazy?

- a) ano
- b) ne
- c) uvítal / a bych ji, kdyby ve škole byla

18. Vaše připomínky, postřehy

Otevřená odpověď